

Avalokiteşvara Ne Zaman Geri Dönecek? Kuanşi İm Pusar'da Tanrısal 'Ghosting' ve Mistik Cevapsızlık Kültürü

When will Avalokiteşvara Return?

Divine 'Ghosting' and the Culture of Mystical Non-Response in the Kuanşi Im Pusar

Sümeyra ALAN*

Öz

Bu çalışma, Eski Uygurca *Kuanşi İm Pusar* metninde Avalokiteşvara figürünün görünmezlik stratejisini “tanrısal ghosting” ve “mistik cevapsızlık kültürü” bağlamında incelemektedir. Araştırmanın temel amacı, Avalokiteşvara'nın yardımsever müdahalelerinin neden çoğunlukla görünmezlik, suskunluk veya başkası kılıfına bürünme biçiminde anlatıldığını kavramsal düzeyde açıklamaktır. Bu amaç doğrultusunda fenomenolojik felsefe, etik teori, epistemoloji ve mit kuramı bir araya getirilmiştir. Metin çözümlemesinde üç kuramsal eksen öne çıkarılmıştır. Jean-Luc Marion'un doygun fenomen anlayışı, Avalokiteşvara'nın çok-biçimli ve taşkın tezahürlerini açıklamış; aşırı mevcudiyetin görünmezlik paradoksuna nasıl dönüştüğünü göstermiştir. Emmanuel Levinas'ın ötekinin sesi kavramı, acı çeken canlıların çağrılarını işiten Avalokiteşvara'nın mutlak sorumluluk figürü olarak konumunu açıklamıştır. Jean-Luc Nancy'nin işitilen varlık yaklaşımı ise bodhisattvanın metinde ses metaforlarıyla belirlenen varlığını yorumlamada işlevsel olmuştur. Çalışma ayrıca modern iletişim literatüründeki *ghosting* (açıklamasız iletişimden çekilme davranışı) kavramını dinî bağlama taşımıştır. Avalokiteşvara hiçbir sesi cevapsız bırakmadığı için *ghosting*'i tersine çevirmiş görünür. Fakat yardımlarını görünmez kiplerde gerçekleştirerek inananı daimi bir belirsizlik alanında sınar. Bu durum, ilahi sessizliğin yokluk değil pedagojik bir iletişim formu olduğunu ortaya koymaktadır. Budist işitme epistemolojisi (*śruti*) bağlamında metin, kurtuluşun işitme, adın tekrar edilmesi ve belleğin akustik biçimde inşa edilmesi üzerinden işlediğini göstermiştir. Mit kuramı perspektifi, Buddha'nın geri çekilişiyle açılan ontolojik boşluğun Avalokiteşvara figürü aracılığıyla anlatı içinde sürekli yeniden örgütlenen bir kutsallık sürekliliğine dönüştüğünü ortaya koyar. Elde edilen bulgular, Avalokiteşvara'nın görünmezlik stratejisinin yalnızca Budist soteriyolojiye değil, kutsalın cevapsızlık ve sessizlik aracılığıyla nasıl anlam kazandığına ilişkin genel teolojik tartışmalara da katkı sunduğunu göstermektedir. **Anahtar sözcükler:** Budizm, Mahāyāna, mit kuramı, ghosting, Avalokiteşvara.

Abstract

This study examines the strategy of invisibility attributed to Avalokiteşvara in the Old Uighur *Kuanşi Im Pusar* text within the framework of “divine ghosting” and the “culture of mystical non-response.” The central aim of the research is to explain, on a conceptual level, why Avalokiteşvara's acts of compassion are mostly narrated through invisibility,

* Doç. Dr., Erzurum Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü. E-posta: sumeyra.alan@erzurum.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4406-2022

◇ Alan Editörü / Field Editor: Emine YILMAZ

silence, or manifestations in other forms. To this end, the study brings together phenomenology, ethical philosophy, epistemology, and myth theory in a multi-layered analysis. The textual analysis highlights three theoretical axes. Jean-Luc Marion's notion of the saturated phenomenon is employed to interpret Avalokiteśvara's multiform and excessive manifestations, showing how hyper-presence paradoxically leads to invisibility. Emmanuel Levinas's concept of the voice of the Other elucidates Avalokiteśvara's role as an ethical subject who responds unconditionally to the cries of suffering beings. Jean-Luc Nancy's perspective on the being-heard provides a framework for interpreting the sonic metaphors that articulate the bodhisattva's presence in the text. The study also adapts the concept of ghosting from modern communication studies into the religious context. Avalokiteśvara never leaves any voice unanswered, yet by intervening in hidden forms he situates the believer in a continuous state of uncertainty. This dynamic reveals that divine silence is not absence but a pedagogical form of communication. In the context of Buddhist auditory epistemology (*śruti*), the text demonstrates that liberation is achieved through hearing, the repetition of the sacred name, and the acoustic shaping of memory. The mythological perspective reveals that the ontological void opened up by Buddha's withdrawal is transformed into a continuously reorganised continuity of sacredness within the narrative through the figure of Avalokiteśvara. The findings indicate that Avalokiteśvara's strategy of invisibility contributes not only to Buddhist soteriology but also to broader theological debates on how the sacred gains meaning through silence and non-response.

Keywords: Buddhism, Mahāyāna, myth theory, ghosting, Avalokiteśvara.

Giriş

Mahāyāna Budizmi yahut Kuzey Budizmi geleneğinin başlıca yazınsal metinlerinden biri olan *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra* (Lotus Sūtra), derlenme yeri, zamanı ve müellifi kesin olarak tespit edilemeyen bir eserdir. Bununla birlikte metnin, Turfan bölgesindeki Uygurlar tarafından Eski Uygurcaya tercüme edildiği bilinmektedir. Eski Uygurca versiyon *Vaphuaki atl(i)g nom çäçäki sudur* adıyla anılır ve hacimli yapısına rağmen günümüze yalnızca çeşitli bölümlere ait fragmanlar ulaşmıştır. Bu fragmanlar, 1911-2020 yılları arasında yürütülen çok sayıda çalışmada ele alınmış; ilgili metin parçaları söz konusu zaman aralığında kimi araştırmalarda ilk kez, kimi çalışmalarda ise reedisyon yoluyla tekrar tekrar yayımlanmıştır. Özellikle Eski Uygurca *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın XXV. bölümünün bir kısmını teşkil eden *Kuanşi İm Pusuar* metni, araştırma tarihçesinin ortaya koyduğu üzere, 1911, 1960, 1977, 1982, 1990 ve 2020 yıllarında olmak üzere en az altı kez neşredilmiştir. Ayrıca eserin hacim bakımından daha sınırlı bazı bölümleri de farklı çalışmalarda birden fazla kez değerlendirilmiş ve ilgili fragmanlar yeniden yayıma konu edilmiştir (Uzunkaya, 2023, s. 396).

Budist Uygur literatüründe *Kuanşi İm Pusuar* adıyla bilinen metin, Avalokiteśvara'yı tüm canlıların yardım çağrılarını "işiten" ve zor anlarında onlara görünmeden destek olan bir merhamet bodhisattvası olarak tasvir eden önemli bir eserdir (Yıldız, 2019, s. 61). Mahāyāna geleneğine ait olan bu metin, *Saddharmapuṇḍarīka-sūtra*'nın (Hakikatın Lotus Çiçeği Sūtrası) 25. bölümünün Eski Uygur diline yapılmış tercümesini temsil eder (Özcan, 2015, s. 38). Avalokiteśvara adı, Sanskritçe *ārya avalokiteśvara / avalokiteśvara* biçimlerinden Çince 觀世音菩薩 (*guān shì yīn pú sà*), 觀音 (*guān yīn*), Tibetçe *spyān ras gzigs dbang phyug / spyān ras gzigs*, Moğolca *nidüber ücegçi erketü* gibi çok sayıda dile ve varyanta aktarılmış olup kelime anlamı "Dünyanın Sesini İşiten Bodhisattva"dır. Metinde de bu ad doğrudan Avalokiteśvara'nın işitme yetisiyle ilişkilendirilir (İsi, 2022, s. 177; Özcan, 2015, s. 38). Anlatının ana izleği, sayısız canlı varlığın çeşitli sıkıntılar içinde bu şefkat bodhisattvasına seslenmesi ve Avalokiteśvara'nın görünmeden ya da farklı suretlere bürünerek yardım etmesi etrafında şekillenir. Bu yönüyle metin, kutsal varlığın görünür biçimde ortada olmamasını merkeze alan ve ilahi "cevapsızlık" ya da tanrısal ghosting olarak adlandırılabilir olguyu paradoksal bir anlatı düzleminde ele alır.

Bu çalışma, *Kuanşi İm Pusuar* metninde yapılandırılan "tanrısal ghosting" olgusunu ve mistik cevapsızlık kültürünü, çağdaş felsefi kavramlar ile geleneksel epistemolojik yaklaşımlar çerçevesinde incelemektedir. Ghosting terimi modern iletişim literatüründe ani ve açıklamasız biçimde iletişimin kesilmesini ifade eder (Erkan vd., 2023, ss. 39-40). Dinî-fenomenolojik bağlamda ise bu kavram, ilahi olanın kendini geri çekmesi, görünmezlik kipine yönelmesi ya da doğrudan karşılık üretmeyen bir iletişim biçimi kurması durumuna metaforik bir gönderme taşımaktadır. Makalede öncelikle kuramsal bir çerçeve çizilerek Jean-Luc Marion'un "doygun fenomen" kavramı, Emmanuel Levinas'ın "ötekinin sesi" düşüncesi,

Jean-Luc Nancy'nin "işitilen varlık" anlayışı açıklanacak; ayrıca modern iletişim literatüründen *ghosting* kavramı, Hindu-Budist bağlamda *śruti* (işitme yoluyla bilgi) epistemolojisi ve mitolojik açıdan tanrısal geri çekilme motifleri tartışılacaktır. Ardından, bu kuramsal kavramların her biri, *Kuanşi İm Pusar* metninden seçilen pasajlarla ilişkilendirilerek metin çözümlemesi yapılacaktır. Pasajların bağlamı, anlatısal yapısı, dilsel özellikleri ve kuramsal göndermeleri ayrıntılı biçimde incelenerek Avalokiteśvara'nın görünmezlik stratejisinin mistik ve fenomenolojik boyutları ortaya konacaktır. Sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular birleştirilerek "tanrısal ghosting" olgusunun bu metindeki anlamı ve Avalokiteśvara'nın *geri dönmeyen* ya da görünmeyen varlığının düşünsel önemi değerlendirilecektir. Bu bütüncül değerlendirme, kutsalın yokluğunun veya sessizliğinin aslında nasıl anlam yüklü bir mevcudiyete dönüşebildiğini ve inananlar için nasıl bir sınav ya da içsel dönüşüm vesilesi olduğunu göstermeyi amaçlamaktadır.

Kuramsal Çerçeve

Marion: Doygun Fenomen

Fransız fenomenolog Jean-Luc Marion, öznenin kavrayışını aşan ve taşkın biçimde verilen deneyimleri doygun fenomen (Fr. *phénomène saturé*) olarak adlandırır (Filiz, 2014, s. 182). Bu fenomenler, bilincin kurucu etkinliğini sarsarak algıda bir fazlalık üretir; özne bu taşkınlık karşısında idrak yetersizliği yaşar (Varlık, 2017, ss. 12-13). Marion'a göre olay (beklenmedik, çerçevesiz hadise) ve ikon (aşkın olana açılan görünüm) dini tecrübeye öne çıkar; tüm doygun fenomenleri aşan nihai örnek ise vahiydir, yani ilahi ifşa (Filiz, 2014, s. 184; Mason, 2014, s. 31). Bu bağlamda Tanrı'nın ya da kutsal bir varlığın tecellisi, öznenin anlam kategorilerini aşan ve alımlayıcıyı pasifleştiren bir fazlalık etkisi yaratır. İlahi tezahür, görüye yüklü içerik sunduğundan bütünüyle kavranamaz ve daima bir gizem payı taşır.

Bu kuram, Avalokiteśvara'nın *Kuanşi İm Pusar*'daki betimlenişini açıklamada işlevseldir. Metinde Avalokiteśvara, farklı kimliklere bürünebilen, her yerde ve her biçimde tezahür edebilen bir merhamet gücü olarak sunulur (İsi, 2023, s. 252). Budist ikonografide ise Avalokiteśvara, manastır cübbesinden ziyade taçlandırılmış bir kraliyet kıyafetiyle betimlenir; bu temsil, Bodhisattvaların dünya ile sürekli temas hâlinde olduklarını ve varlıklara yardım etmeyi temel varoluş ilkesi olarak benimsediklerini göstermek amacı taşır. Tacında ilham kaynağı Amitābha'nın görüntüsünün yer alması, şefkat öğretisinin soyut kökenine göndermede bulunurken, nilüfer tomurcuğu uyanışa yönelen dünyevi zihinleri simgeler. Ellerinin çoğu tasvirde bir cintāmaṇi etrafında birleşmesi, başlangıçta kötülüğe karşı koruyucu bir muska olan bu mücevherin zamanla dileklerin gerçekleşmesi idealine dönüşmesini temsil eder. Mücevherin berraklığı ise varlıkların zihinlerinde gizlenen doğal saflığın görsel bir ifadesi olarak okunur (İsi, 2022, s. 174). Bu ikonografik unsurlar, Avalokiteśvara'nın metinsel anlatıdaki çoklu tezahür kapasitesiyle doğrudan örtüşür ve merhametin hem kozmik hem de somut düzlemde işleyen bir ilke olarak kavramsallaştırılmasına imkân tanır. Onun tek bir forma indirgenemezliği ve otuz üç farklı surette Buddha, Brahmā, prenses veya genç kız şeklinde görünmesi, Marion'un tarif ettiği anlamda kategorileri aşan bir fenomen üretir (Bowman, 2016, s. 50). Böylelikle Avalokiteśvara'nın taşkın mevcudiyeti, öznenin idrakini aşarak görünmezlik sınırına ulaşır (Gress, 2008). Bu durum, doygun fenomenin fazlasıyla dolu olduğu için boşluk ya da yokluk gibi algılanabileceği paradoksunu ortaya koyar.

Levinas: Ötekinin Sesi

Emmanuel Levinas, etik ilişkiyi Öteki'nin mutlak talebine verilen yanıt üzerinden temellendirir. Yüz yüze geldiğimiz Öteki, her türlü kategorileştirmenin ötesinde bizden sorumluluk talep eder; bu talep bir "çağrı" gibi özneliğimizi yara ederek bizi yanıt vermeye zorlar (Buddeberg, 2018, s. 148). Öteki'nin sesi, fiziksel anlamda bir ses olmayıp varlığından yükselen "Bana haksızlık etme" buyruğudur. Levinas, sorumluluğu Öteki'nin çağrısına verilen cevapta konumlandırır: "Öteki, öyle bir taleptir ki benden bir karşılık doğmasını emreder." (Chen ve Hung, 2012, ss. 3-4). Bu nedenle etik, iletişim ya da bilişsel anlaşmadan önce gelir; çünkü Öteki'nin sesi varoluşu huzursuz ederek yükümlülük doğurmuştur. Levinas, bu durumu sonsuz bir sorumluluk olarak niteler: Öteki'nin sonsuz ötekiliği, asla tamamlanamayacak,

tükenmez bir sorumluluğu yükler (Veling, 2002, s. 4). Böylece Öteki'nin yüzü görüldüğünde, muhatap zaten bir davete çağrılmış ve yanıt vermek ya da veremeyerek etiğin dışında kalmak durumunda bırakılmış olur. Bu çerçevede ilahi ses de Öteki'nin sesiyle benzerlik taşır; Tanrısallık insana yükümlülük olarak seslenir ve kendini bu seste duyurur (Veling, 2002, s. 5).

Bu kuramsal arka plan, Avalokiteşvara figürünün Kuanşi İm Pusar'daki konumunu anlamlandırmada kullanılabilir. Dünyadaki canlılar acı çekip feryat ettiğinde ya da içtenlikle yardım istediğinde bu sesler Avalokiteşvara'ya ulaşır. Bununla birlikte Avalokiteşvara yalnızca duyan değil, duyulan da olabilir; inananların dünyasında ötekinin sesi, merhamet bodhisattvasının sesiyle özdeşleşir. Her yakarıta kendini hissettiren bu etik ilke hem ötekinin hem Avalokiteşvara'nın sesi olarak duyulur (Conze, 1959, s. 14; Zeren, 2022, s. 1619). Bu çift yönlü işitme, Levinasçı bir karşılıklık ilişkisi kurar. Avalokiteşvara, öteki-insanın sesini asla duymazlıktan gelmeyen, her sesi sorumluluk çağrısı sayan idealleştirilmiş bir özne gibi konumlanır. Onun tüm canlıların sesini her yerden işitebilmesi, Levinas'ın "karşı konulamaz etik çağrı" kavramının mitsel bir ifadesi olarak değerlendirilebilir.

Nancy: İşitilen Varlık

Jean-Luc Nancy, varoluşu anlamak için işitme ve dinleme metaforlarını felsefi bir araç olarak kullanır. Ona göre insan varlığı yalnızca anlayan bir bilinç değil, aynı zamanda dinleyen ve yankılayan bir bedendir (Bick, 2009). *À l'écoute* adlı eserinde duymanın ötesinde, anlamın ses olarak tecrübe edildiği bir "derin dinleme" hâlini çözümlenmeye yönelir. "Tüm varoluşuyla dinlemek nedir? Sadece anlamak için değil, tüm varlığıyla kulak kesilmek mümkün müdür? Anlam, yönelmeden yalnızca yankılanabilir mi?" sorularıyla, duyulur olanda anlamın nasıl zuhur ettiğini sorgular. Nancy'ye göre beden bir rezonans odasıdır; sesleri zihinsel düzeyde anlamlandırmanın ötesinde, fiziki ve duygusal olarak yankılar (Nancy, 2007, ss. 4-6). Böylece varlık, kendi içine kapanık bir töz değil, başkalarının sesine ve dünyanın titreşimlerine açık bir *mit-sein* (birlikte-varlık) hâlinde duyumsanır. Bu açıdan kutsal tecrübe de işitsel bir boyut taşır. İlahi olan bir söz veya ses olarak, işitilebilen bir varlık şeklinde ortaya çıkar; belirleyici olan, bu sesi yankılamaya hazır bir bilinçtir (Devrishi, 2025, s. 5).

Nancy'nin bu işitsel ontolojisi, Avalokiteşvara'nın Kuanşi İm Pusar'daki betimlenişinde karşılığını bulur. Metinde Bodhisattva "tatlı sesli", "Brahmā sesli" ve "deniz sesli" nitelikleriyle anılır. Bu ifadeler onun varlığının ses fenomeni olarak algılandığını gösterir. Bu üçlü metafor, Avalokiteşvara'nın sesinin hem teskin edici ve merhametli hem kutsal ve otoriter hem de kudretli ve sınırsız olduğuna işaret eder. Nancyci bakışla Avalokiteşvara, işitilen varlıktır. Onu görmekten çok işitiriz; anlamı gürültüsüz bir iç sesleniş ya da derin bir rezonans olarak duyumsatır. İnananlar onu bedenli bir varlık olarak değil, zorda kaldıklarında işitsel bir yakınlık olarak tecrübe ederler. Onun adını anmak ve dinlemek, ilahi ile yankılanmak anlamına gelir. Bu nedenle bodhisattvanın sürekli zikredilmesi öğütlenir. Avalokiteşvara'nın sesi, dünyada duyulduğu ölçüde var olur; ilahi ses ancak kulak verildiğinde belirir. Bu karşılıklı bağımlılık, varlığı tek başına değil birlikte düşünmemiz gerektiğini vurgulayan Nancy'nin ontolojisiyle örtüşür (Batkie, 2017, s. 32).

Ghosting: İletişimsizlik ve Cevap Eksikliği

Ghosting, dijital iletişim bağlamında bir kişinin hiçbir açıklama yapmadan iletişimi kesmesi ve karşı tarafın çabalarına cevap vermemesi anlamına gelir (Schokkenbroek vd., 2025, s. 1). Bu davranış, hayaletimsi bir varlık-yokluk hâli yaratır: kişi oradadır ama ses vermez. Psikolojik araştırmalar, görmezden gelinmenin tartışmadan daha incitici olabildiğini göstermektedir (Baucom, 2023). Zira insan, sosyal bir varlık olarak aidiyet ihtiyacı hisseder; tamamen cevapsız kalmak değersizlik ve öz şüphe duygularını tetikler (Yılmaz ve Aydoğan, 2024, ss. 310-312). *Ghosting*'in arkasında çoğu kez çatışmadan kaçınma ya da iletişimsel yetersizlikler vardır (Kaygas ve Candemir, 2023, s. 1056). Her durumda soruların cevapsız, çağrılarının yanıtız kaldığı tek taraflı bir sessizlik kültürü doğar.

Bu makale, ghosting kavramını mecazi bir çerçevede ilahi-teolojik bir problematik olarak ele alarak Tanrı'nın neden sessiz kaldığı sorusunu tartışır. Dinler tarihinde ilahi olanın geri çekilmesi sıkça sına ma veya ceza bağlamında yorumlanmıştır. Tevrat'taki *Deus absconditus* motifi Tanrı'nın kendini saklayarak

inancı sınımasına işaret eder (Fabrikant-Burke, 2021, s. 159). Mitolojideki *deus otiosus* kavramı ise evreni yaratan fakat sonra insan işlerinden çekilen gök tanrısını anlatır (Eliade, 2003, s. 68; Nwanunobi, 1984, s. 147). Eliade'ye (2003, ss. 70-71) göre birçok toplumun en yüce tanrısı böylesi “geri çekilmiş” bir varlık olarak görülmüştür; dünyayı kurmuş ama insan işlerine dönmemiştir. Burada kutsalın erişilmezliği korunurken, inanan açısından cevapsızlık bir sınava evrili.

Mistik gelenekler bu sessizliği daha farklı yorumlar. Hristiyan mistisizminde San Juan de la Cruz'un “ruhun karanlık gecesi” deneyimi, Tanrı'nın hissedilememesiyle gelen ıstırabı ve arınmayı ifade eder (López-Baralt, 1985). İslam tasavvufunda da derviş, fenâ makamında ilahi yakınlığın yokluğunu acıyla yaşar (Kara, 1995, s. 334). Ancak bu suskunluk, kalıcı bir terk ediş değil, aşkın bir iletişimin farklı kipidir. Sessizlik, kulun derinleşmesine ve inancının sınanmasına vesile olur. Bu bakımdan “Tanrı'nın sessizliği”, O'nun tamamen geri çekilmesi değil, Marion'un tanımıyla doygun bir tezahürün suskunluk biçiminde açığa çıkmasıdır (“The myth of divine withdrawal”, 2017). İlahi olan, gizlenerek de var olabilir; yokluk, bir varlık kipine dönüşür.

Śruti: Budist İşitme Epistemolojisi

Sanskritçe *śruti* (“işitme, duyma”), Hindu geleneğinde vahyin en yüksek kaynağı sayılan “işitilmiş kutsal bilgi”yi ifade eder (Monier-Williams, 1899, s. 1101). Hindistan düşüncesinde *śabda* (ses), hakikatin temel tezahürlerinden biridir; bilgeliğe doğru işitme yoluyla erişilebileceği kabul edilir. Vedalar, ermişlerin meditasyon sırasında işittikleri kozmik hakikatler olarak *śruti* kategorisinde değerlendirilir. Bu anlayış bilgiye epistemolojik bir boyut kazandırır: hakikat, öncelikle duyarak edinilir. Bu yüzden guru-öğrenci ilişkisi de kitaplardan ziyade sözlü aktarıma dayanır; bilgi kulaktan kulağa, sestem kalbe aktarılır (“Śruti and the sound of truth, reclaiming India's oral transmission of wisdom”, t.y.). Kadim eğitim sistemlerinde öğretilerin ezberlenip yüksek sesle tekrarlanması, zihnin hakikate ayarlanmasının zorunlu koşulu sayılmıştır. Budist gelenekte de *śrutamayīprajñā* (işitmeye dayalı bilgelik), bilgeliğin ilk aşaması olarak kabul edilir (Ruyuan, 2011, s. 73). Buddha'nın sözlerini dinlemekle başlayan kavrayış, düşünme ve meditasyon aşamalarında pekiştirilir. Böylece işitme, spiritüel yolculuğun ilk ve temel adımudur.

Kuanşi İm Pusar'ın merkezinde işitme vardır. Avalokiteśvara, hem işitilen bir isme sahiptir hem de tüm feryatları işiten bir kurtarıcıdır. Metinde, bir bilgenin “Neden ‘Dünyanın sesini işiten’ diye adlandırılır?” sorusuna Buddha şu cevabı verir: Acı içindeki varlıklar onun adına sığındığında bodhisattva seslerini işitir, hemen müdahale eder ve onları kurtarır; bu nedenle Kuanşi İm Pusar adını almıştır (Tekin, 1960, s. 9-13). Böylece duyma–eylem–kurtuluş döngüsü kurulmuş olur. İnanan, ismi işitir; onu seslendirerek çağırır; Avalokiteśvara bu sesi işitir ve karşılık verir. Dolayısıyla dindarlığın ve kurtuluş bilgisinin temeli işitme eylemine bağlanır. Bodhisattvanın kudreti de “tüm sesleri her yerden işitebilme” yetisiyle tanımlanır; onun ilahi bilgisi işitseldir. İşittiği için bilir, bildiği için harekete geçer.

Budist epistemolojide işitmeye dayalı bilgelik doğrudan deneyimden ayrılır; ancak halk dindarlığında işitilen adın gücü, kurtuluşun anahtarıdır. Metinde sıkça tekrarlandığı üzere, Avalokiteśvara'nın adını anmak felaketlerden kurtulmaya yeter. Bir kişi ateşe düşse ve adını zikretse, ateş yakmaz (Tekin, 1980, s. 10₁₆). Fırtınada gemileri parçalanan tacirler, adını andıklarında dev dalgalardan kurtulur ve karaya çıkar (Tekin, 1960, s. 10₂₂₋₂₃). Bu örnekler, işitilen ve zikredilen adın performatif gücünü ortaya koyar: doğru işitme ve doğru çağırma mucizevi sonuçlar doğurur. *Śruti* kavramı bağlamında, kutsal olanın sesi ile onu çağırma eylemi birleşir. Avalokiteśvara'nın adı bir mantra işlevi görür; yankılandığında ilahi merhamet tezahür eder. Böylece *Kuanşi İm Pusar*, Budist bağlamda işitme epistemolojisinin, yani kurtuluşa kulak vermenin dramatik bir anlatısıdır.

Mit Kuramı: Tanrısal Geri Çekilme

Mitoloji kuramında birçok kültürün kozmogonik anlatılarında tanrısal geri çekilme motifi görülür. En yüce yaratıcı tanrı, dünyayı yarattıktan sonra yönetimi alt dereceden ilahlara ya da insanlara bırakır. *Deus otiosus* (işlevsiz tanrı) motifi, Tanrı'nın aşkınlığını aşırı vurgularken onu gündelik ibadetlerin ve mitolojik sahnenin dışına iter (Bielik-Robson ve Sosnowski, 2013, ss. 5-37). Örneğin bazı Afrika mitlerinde gök ile

yer başlangıçta bitişik iken insanların rahatsız edici faaliyetleri yüzünden Tanrı'nın göğü yükselterek insanlardan uzaklaştığı anlatılır; kadınların ekme yaparken havana ile göğe vurmaları Tanrı'yı kızdırır ve Tanrı göğe çekilir, o günden sonra insanlar Tanrı'ya doğrudan erişemez hâle gelir (Peprah, 2022, s. 192). Başka bir örnek, Yoruba halkının mitinde en yüce gök tanrısı Olorun yeryüzünü yaratma görevini oğullarına devreder; yaratılış tamamlanınca Olorun dünyayı tamamen terk eder ve bütün ilahi etkileşimler orişa denilen alt tanrılar aracılığıyla gerçekleşir (Seyfeli ve Kul, 2020, s. 168). Benzer şekilde Avustralya aborjin mitlerinde Daramulun gibi ulu varlıklar bir süre insanlara önderlik edip bazı ritüelleri öğrettikten sonra göğe yükselir; ondan geriye sadece gök gürültüsü ya da kutsal uğultu kalır (Yılmaz ve Özdemir, 2024, s. 367).

Araştırmacılar geri çekilme motifini kimi zaman misyoner etkilerinin ürünü ya da ilkel monoteizmin kalıntısı olarak yorumlarsa da Eliade bunun kadim bir anlatı formu olduğunu ve işlevinin kutsal aşkınlaştırmak olduğunu vurgular (Boldişor, 2011, ss. 276-277). Yüce Tanrı geri çekilerek daha alt varlıklara alan açar; dini hayat somut figürler, yarı tanrılar ve kahramanlar etrafında şekillenir. Bu durumda Tanrı'nın yokluğu verimli bir boşluk işlevi görür; insanlar yeni ritüeller ve inançlarla bu boşluğu doldurur. Dolayısıyla *deus otiosus*, unutulmuş değil, sembolik düzeyde güçlü bir imge olarak “ulaşmazlık” kavramını besler (Sümer, 2016, ss. 1396-1397).

Kuanşi İm Pusar bu çerçevede değerlendirildiğinde, Avalokiteşvara'nın Śākyamuni Buddha'nın yokluğundan sonra sahneye çıkan bir merhamet figürü olduğu görülür. Mahāyāna geleneğinde Buddha nihai nirvāṇaya ererek dünyadan çekilmiş, geride yalnızca dharma ve onu uygulayan cemaat kalmıştır. Avalokiteşvara gibi Bodhisattvalar, bu yokluğun doğurduğu boşluğu dolduran araçlar konumundadır. Bu yapı, Olorun'un geri çekilip yerine *orişaların* geçmesine benzetilebilir: yüce öğretmen sahneden çekilir, fakat ihtiyaç anında çağrılan kurtarıcı figürler devreye girer. Lotus Sūtra'da Avalokiteşvara, her yönden yükselen feryatlara kulak veren fakat hiçbir yerde kalıcı olarak ikamet etmeyen bir gezgin kurtarıcı olarak tanımlanır (Tekin, 1960, s. 17₁₇₆₋₁₉₂). Ona tapınak inşa edilmez; yalnızca adı çağrılır. Yardımı dokunduktan sonra hayalet gibi kaybolur, iz bırakmaz. Metinde “çeşitli kılıklara girerek bütün varlıkları kurtarır.” ifadesi, görünmezliğine rağmen sürekli anılması gerektiğini vurgular (Tekin, 1960, ss. 13-16₁₀₀₋₁₅₄). Bu durum, mutlak bir geri çekiliş değil, farklı suretlerde varlık kazanma biçimidir (Tekin, 1960, ss. 13-16₁₀₁₋₁₅₄).

Kuanşi İm Pusar'ın mistik mesajı tam burada belirginleşir. Tanrısal olan, doğrudan görünürlikle değil, sessizlikle ya da başka bir suret altında görünerek özneyi sınırlar ve olgunlaştırır. Bu durum, olumsuzluk barındırmayan fakat eğitici bir yokluk kipinde işleyen *tanrısal ghosting* olarak kavranabilir. Avalokiteşvara'nın görünmezliği “terk ediş değil, terbiye ediş” anlamı taşır. Özneye düşen görev görünmezliğe rağmen inancını korumak ve adını anmayı sürdürmektir. Bu sadakat sınavını aşabilenler, sonunda kaçınılmaz biçimde kurtuluşa erişir.

Metin Analizi

Marion: Doygun Fenomen Olarak Avalokiteşvara

Kuanşi İm Pusar metninde Avalokiteşvara, neredeyse her şeye muktedir, her yerde hazır ve nazır bir kurtarıcı olarak betimlenir (Tekin, 1960, s. 24₁₉₀₋₁₉₆). Bu betimleme, Marion'un doygun fenomen kavramıyla okunabilir: Bodhisattva, “tüm canlılara hayret verici gücüyle fayda sağlayan, onları kurtaran” ve “çeşitli kılıklara girip Saha dünyasındaki varlıkları kurtaran” bir figürdür. Pasajın orijinalinde kullanılan “hayret verici güç” (Eski Uygurca “hayran kalıncılık küç”, Çince 不可思議神力, “akıl almaz tılsım gücü”) ifadesi, onun sıradan idrakte kavranamayacak bir görkem ve etkinlikte olduğunu gösterir. Gerçekten de metinde Avalokiteşvara'nın nitelikleri sayılırken onun “özellikleri, güçleri ve tabiatüstü yaratılışı” üzerinde durulduğu belirtilir (Tekin, 1960, ss. 17-18₁₇₆₋₂₁₂). Bu, Marion'un tarif ettiği üzere, fenomenin “*bilincin tam da kavrayamadığı, karşısında âdeta âciz düşülen*” türden bir tecrübe olduğunu akla getirir (Filiz, 2014, s. 183). İnanır için Avalokiteşvara'nın mevcudiyeti o kadar zengindir ki onu basitçe tek bir biçimle sınırlandıramaz veya tam manasıyla tasavvur edemez.

Doygun fenomen, hatırlanacağı üzere, fazla görüngü zenginliğinden ötürü kavramsal çerçevenin dışına taşan bir olguydu (Mackinlay, 2010, s. 57). Avalokiteşvara da tam bu şekilde kavramsal kalıplara sığmaz bir kurtarıcıdır: “Bu dünyadaki canlılar, eğer buddhaların yüzünü görerek kurtulabilecek varlıklar

iseler, Kuanşi İm Pusar onlara Buddha kılığında görünür, onlara dini öğretir ve kurtarır... pratyekabuddha yüzünü görerek kurtulabilecekler varsa onlara pratyekabuddha suretinde görünür... śrāvaka (Arhat) gerekiyorsa Arhat kılığına girer... Brahmā olarak görünmesi gerekene Brahmā, Indra olarak gerekene Indra suretinde görünür...” (Tekin, 1960, ss. 13-14₁₀₁₋₁₁₂). Alıntının devamında bu dönüşüm listesinin uzayıp gittiğini görüyoruz. Küçük krallardan generallere, tüccarlardan köylülere, genç erkeklerden genç kızlara, hatta *tanrılardan ejderhalara, cinlere, şeytanlara* dek hangi varlık şekli bir canlıyı kurtarmaya uygunsu Avalokiteşvara anında o şekle bürünüp belirmektedir. Bu 33 farklı *nimitta* (görünüm) olanağı, Avalokiteşvara fenomeninin *niceliksel* olarak saturé (doygun) olduğunu ortaya koyar. Marion’un ifadesiyle, olgu “*bilgi fazlalığı yüzünden kavrayamayacağımız*” bir olay bolluğu sergilemektedir (Gress, 2008). İnsan zihni, bir varlığın aynı anda bu kadar çok kimliğe sahip olabileceğini kolay kolay kavrayamaz; bu yüzden Avalokiteşvara’nın tecellisi, onu deneyimleyen açısından ancak *mucize* veya *muhayyel* düzeyde kabul edilebilir.

Metindeki anlatıcı (Buddha), bu durumun dinleyiciler üzerindeki etkisini sezerek, Bodhisattva Akşayamati’ye (Uyg. *Tükenmez Gönüllü*) şöyle seslenir: “Tükenmez gönüllü Bodhisattva, bunu böyle bilmelisin: Bu Kuanşi İm Pusar, hayret verici gücü ile bütün canlılara fayda sağlar ve onları kurtarır. Çeşitli kılıklara girip bu *Saha* adlı memleketteki varlıkları kurtarır, onlara fayda sağlar. Bütün canlı varlıklar sürekli ona saygı göstermeli, tapınmalı ve adını anmalıdırlar...” (Tekin, 1960, ss. 13-16₁₀₀₋₁₅₄). Bu hitap, Marion’un doygun fenomen karşısında öznenin konumunu hatırlatır gibidir. Fenomen o kadar vericidir ki özne sadece hayranlık ve saygı ile durup onu kabul edebilir. Burada *hayret* (Uygurca metinde *körüklük* “şaşırtıcı, hayranlık verici”) kilit kelimedir; doygun fenomenler Marion’a göre *görüğü şaşkına çeviren*, özneyi edilginleştiren olgulardır (Karpinski, 2022, s. 49). Avalokiteşvara da tam anlamıyla göz kamaştırıcı, akıl durdurucu bir kudret sergileyerek insanların hayret içinde iman etmesini sağlamaktadır. Onun bu “dolu” mevcudiyeti karşısında inananlara düşen tek şey, metinde dendiği gibi, *sürekli saygı göstermek, tapınmak ve adını anmak* yani pasif bir teslimiyet ve ibadet hâlini sürdürmektir.

Avalokiteşvara’nın *Kuanşi İm Pusar*’daki rolü, Marion’un doygun fenomen teorisi ışığında, *aşkın bir fazlalık* olarak değerlendirilebilir. O, farklı formlarda sürekli hazır bulunması ve sınırsız merhamet gücü sergilemesi nedeniyle görünmezlik sınırına ulaşan bir varlık olarak betimlenir (Lee, 2011, ss. 288-289). Her yerde olan bir varlık, paradoksal biçimde, hiçbir yerde tek bir surette görülmez. Bu yönüyle Avalokiteşvara, Marion’un “ikon” dediği kategoriye de yaklaşır; ikon Marion’da görünmezliği içinde görünür olan, bakışın ötesine işaret eden fenomendir (Mason, 2014, s. 36). Avalokiteşvara ise sayısız tezahürüyle algıyı doyurarak en sonunda kendi gerçek suretini gizleyen ve gözlerden saklı kalan aşkın bir ikona dönüşür. İnanlar onu her yerde hisseder ama hiçbir yerde doğrudan doğruya göremez (Mason, 2014, s. 29). Bu tanrısal ghosting paradoksunun kökeninde, Avalokiteşvara fenomeninin bir doygun fenomen olarak tecrübe edilmesi yatar: O, o kadar fazla göründü ki hiç görünmemiş gibidir.

Levinas: Ötekinin Sesi ve Etik Yançevrim

Levinasçı etik perspektifinden bakıldığında *Kuanşi İm Pusar*, Öteki’nin (acı çeken, yardım isteyen her canlının) sesinin mutlak önceliğini ilan eden bir metindir. Anlatıda Bodhisattva Avalokiteşvara, kendi mutluluğunu veya varlığını öncelemeक्सizin tamamen Ötekilerin çığlıklarına kulak vermeye adanmıştır. Bu, Levinas’ın ahlak felsefesindeki “Öteki’nin yüzü bana baktığında beni sorumlu kılar” şeklindeki temel ilkeye birebir uymaktadır (Tangyin, 2022, s. 53). Metnin en kritik cümlesi belki de şudur: “Eğer bu yeryüzünde sayısız canlı varlık sıkıntı çekip acı içinde Kuanşi İm Pusar’a sığınıp adını anarsa, bu Bodhisattva kendisini andıkları için hemen bunu işitir. İşitir işitmez, sıkıntılarının içine girip onları kurtarır. ... Onun için bu Bodhisattva, Kuanşi İm Pusar (‘Sesleri İşiten’) diye adlandırılır.” (Tekin, 1960, s. 9₉₋₁₃). Bu pasaj, Levinas’ın *ötekinin çağrısına yanıt* düşüncesini somut bir anlatı şeklinde sunuyor denebilir.

Burada acı içindeki *canlı varlık*, Levinas’ın Ötekisi konumundadır. Bu varlık “sığınıp adını anmak” suretiyle bir yakarıшта bulunur yani bir yardım talebi yönelir. Bu talep, aslında herhangi bir sözlü dile gelmese bile, çekilen sıkıntının bir ifadesidir; tam da Levinas’ın bahsettiği “sözsüz çağrı”ya benzer: Ötekinin ıstırabı, bizzat bir *taleptir*. Avalokiteşvara ise bu talebi *işitir* ve anında harekete geçer. O, Levinas’ın tarif ettiği ideal etiği gerçekleştirir: Öteki’nin sesi (ya da sessiz çığılığı) karşısında tereddütsüz

sorumluluk alır. Pasajda “iştir iştirmez... kurtarı” (Tekin, 1960, s. 9₁₀₋₁₁) denilerek, bodhisattvanın reaksiyonunun hiç gecikmediği, geciktirilemeyeceği vurgulanmıştır. Levinas, etiğin derhal ve hesaplanmaksızın yerine getirilmesi gerektiğini söyler; çünkü Öteki'nin talebi bekletilmeye ya da ötelenmeye gelmez. Bu anlayışın somut bir karşılığı olarak metindeki Avalokiteşvara, hiçbir sesi cevapsız bırakmayan ve mutlak bir sorumluluk taşıyan bir varlık şeklinde etik mükemmelliğin cisimleşmiş hâli olarak karşımıza çıkar.

Ötekinin sesi kavramını biraz daha açarsak, Levinas insan yüzünün sessiz bir “İncitme beni!” çağrısı olduğunu ifade eder. *Kuanşi İm Pusar*'da ise doğrudan bir seslenme mevcuttur. İnsanlar (veya diğer canlılar) bodhisattvaya adıyla yakarılır. Bu yönüyle metin, etiği dinî duaya dönüştürmüş gibidir. İnananlar acı çekerken ötekilere değil, aşkın bir ötekiye “Avalokiteşvara”ya seslenirler. Fakat ilginçtir, Avalokiteşvara bu yakarışı duyduğunda onlara *başkaları aracılığıyla* yardım eder. Örneğin, denizde fırtınaya kapılan tacirlerin hikâyesinde gemiler parçalanıp yakıcı doğaüstü varlıklar (yakşa'lar) tacirleri tehdit ederken “içlerinden bir bilge kişi Kuanşi İm Pusar adını anar”. Bunun üzerine Avalokiteşvara ortaya çıkıp mucizevi bir rüzgârla yakşa'ları kovmaz; bunun yerine “bütün o canlı varlıklar dışı yakşa'lardan kurtulur ve sağ salim kendi yerlerine varırlar” (Tekin, 1960, s. 10₁₇₋₂₄) denilir. Burada kurtuluşun faili sahnede görünmez; tacirlerin arasındaki bilgenin yakarışıyla birlikte fırtına diner ve tehlike geçer. Yani Avalokiteşvara *perde arkasından* iş görür. Bu durum, Levinas'ın “ilahi olan Öteki'nin sesiyle konuşur” fikrine benzetilebilir. Levinas'ya göre Tanrı, aslında her ötekinin yüzündeki etik buyrukta mevcuttur (Veling, 2002, s. 1). *Kuanşi İm Pusar* anlatısı, Tanrı'nın acı çekenin çığığında mevcudiyet kazandığını ve yardımın çoğu zaman başka bir öznenin eylemi ya da doğal bir tesadüf görünümü altında tezahür edebileceğini dile getirir. Bu çerçevede Avalokiteşvara'nın müdahalesi, kimi zaman rüzgârın dinmesi, kimi zaman da tacirlerin karaya yakın bir konumda bulunmaları şeklinde tecrübe edilir.

Levinasçı okuma açısından belirleyici olan ilke, ötekinin acısının cevapsız kalmamasıdır. Metinde bu ilke mutlak bir geçerlilik kazanır. Eski Uygurca “Sav yok kim kântü eşitmäsär” ifadesi, “Onun duymadığı tek bir çağrı bile yoktur” anlamına gelir; Çince aslı ise 无有一声不闻 biçimindedir ve “hiçbir ses yoktur ki işitilmesin” şeklinde karşılır (Tekin, 1960, ss. 96-97). İfade, Avalokiteşvara'nın hiçbir yakarışı göz ardı etmediğini kesin bir dille belirtir. Levinas, ahlâkın kökensel ufkunu Öteki'nin kaçınılmaz hitabında temellendirir. Öteki'nin sesi, özneyi istem dışı bir sorumluluk altına yerleştirir ve yanıtız bırakıldığında dahi iz süren bir çağrı niteliği taşır. Avalokiteşvara figürü ise ertelenme ya da yanıtızlık ihtimalini bütünüyle dışlayarak varoluşunu mutlak sorumluluk ilkesinin cisimleşmiş hâli olarak kurar.

Avalokiteşvara figürü, Levinas'ın öne sürdüğü öteki lehine benlikten feragat etiğinin dinî bir temsili olarak okunabilir (Tangyin, 2022, s. 57). Varlık gerekçesi, kendisine yönelen ötekilerin sesiyle belirlenir. Adının anlamı da bu yönelimi açık biçimde yansıtır: “Sesleri İşiten.” Levinasçı bir yorum çerçevesinde adlandırma, “Öteki'nin sesine kulak kesilen” bir bilinç hâline karşılık gelir. Avalokiteşvara'nın görünür olmaması ya da kendi sesiyle konuşmaktan kaçınması, simgesel düzlemde anlam kazanır; başkalarının sesi olabilmek amacıyla suskunluğu seçer. Kendi sözünü geri çekerek mazlumun sesini öne çıkarır. Böylece metinde tanrısal merhamet, konuşan bir otorite biçiminde değil, dinleyen bir etik bilinç olarak yapılandırılır. Levinas'ın “İnsan Tanrı'nın sesini duymalıdır” yönündeki teolojik önermesinin aksine, burada Tanrı insanın sesini duyan konumuna yerleştirilir; etik merkeze ilahi özne değil, acı çeken özne alınır. Avalokiteşvara, bu nedenle anlatıda etiğin kutsallaşmış bir biçimi olarak temsil edilir (Tangyin, 2022, s. 59).

Nancy: Avalokiteşvara'nın Sesi ve Mistik Rezonans

Jean-Luc Nancy'nin “dinleme” kavramı, *Kuanşi İm Pusar* metninde hem ilahi hem beşerî düzeyde yankı bulmaktadır. Bu metinde, kurtarıcı ile kurtarılmayı bekleyen arasında sürekli bir ses alışverişi, bir akustik devrim söz konusudur. Avalokiteşvara, bir önceki bölümde ele alındığı üzere, tüm sesleri iştir; öte yandan onun kendi varlığı da bir *ses niteliğiyle* tanımlanır. Metnin sonlarında Bodhisattva'ya övgü olarak söylenen şu cümleler dikkat çekicidir: “Bu Bodhisattva tatlı seslidir, Brahmâ seslidir, deniz seslidir, yeryüzündeki en üstün sese sahip olandır. Onun için sürekli adının anılması gerekir...” (Tekin, 1960, s. 18₂₀₃₋₂₀₇). Bu olağandışı övgü listesinde *tatlı ses* (şefkat ve sükûn), *Brahmâ'nın sesi* (yaratıcı Tanrı'nın

görkemli sesi) ve *deniz sesi* (engin ve heybetli, belki uğultulu bir ses) bir araya getirilmiştir. Üçü de bir arada düşünülünce Avalokiteşvara'nın sesinin *hem teselli edici melodik, hem ilahi otoriter, hem doğaüstü kudretli ve kükremsi* olduğu ima edilir (Zeren, 2022, s. 1619). Ardından da *yeryüzündeki en üstün ses* ifadesiyle, onun sesinin tüm dünyevi seslerden daha yüce bir frekansta olduğu, yani sıradan kulakların duyamayacağı bir incelik veya güç içerdiği belirtilir.

Nancy'e göre ses, anlamın iletiminde ayrıcalıklı bir rol oynar; duymak, sadece bir araç değil, bizzat varoluşun rezonanslı yapısının bir göstergesidir (Hudson, 2014). Avalokiteşvara'nın tatlı-Brahmā-deniz sesli oluşu, onun varlığının ötekilerde bıraktığı etkinin ancak poetik metaforlarla anlatılabileceğini gösterir. Onun sesini duyan biri hem tatlı bir teselli, hem ilahi bir buyruk, hem de dehşet-enginlik duygusunu aynı anda yaşayacaktır. Metin boyunca Avalokiteşvara'nın *kendi sesiyle konuştuğunu* aslında hiç görmeyiz; o hep başkalarının sesiyle çağrılır. Fakat kurtuluş gerçekleşikten sonra ortada *bir sessizlik* kalmaz; aksine minnettar canlıların dua ve sena sesleri yükselir. Nancy'nin "iştirilen varlık"ı tam da bu döngüde yakalanabilir. Avalokiteşvara, öyle bir varlıktır ki, onu duyanlar, hemen ardından onu övmeye ve başkalarına duyurmaya başlar. Onun adı sürekli terennüm edilmesi gereken bir tınıya dönüşür.

Nancy'nin vurguladığı bir diğer husus, bedensel ve mekânsal olanın da bir yankı alanı olmasıdır (Gritten, 2014, s. 211). *Kuanşi İm Pusar* pasajlarında kurtarıcı, görünmez de olsa *ses ile mekâna nüfuz eder*. Örneğin Bodhisattva'nın nerede bulunduğu asla belirtilmez; ancak ne zaman bir mucizevi kurtuluş gerçekleşse o ortamda bir değişim, bir *sesli susuş* duyulur gibidir. Bunun belki en güzel örneği, metinde sessiz bir dramatik sahne olarak ima edilen *idamdan kurtuluş* hikâyesidir. Bir kişi suç işlemiş olsun ya da olmasın, idam edilmek üzere zindana atıldığında türlü işkencelerden geçirilir ve "bu ıstırapı çekerken Kuanşi İm Pusar adını anıp, rahmet dileyip yalvarırsa, o varlık bağ ve zincirlerinden kurtulur." (Tekin, 1960, ss. 10-11₃₆₋₄₀). Bu sahnede mahkûmun dua eden sesi ile zincirlerin şangirtisiyle kırılıp düşmesi bir aradadır. İlahi müdahale, bir *ses olayı* olarak tezahür eder: Duanın sesi, zincir sesini yok eder. Nancy'nin (2007, ss. 5-6) "anlamın sadece dilde değil, sesin iştirilmesinde ortaya çıkması" görüşü hatırlanırsa, burada dua edenin anladığı şey tam da budur. Avalokiteşvara'nın merhameti, fiziksel bir eylem olmaktan ziyade, *bir sesin (duanın) başka bir sesi (zincirin) bastırması* şeklinde deneyimlenir. Yani beden, bir rezonans mecrası olur; özgürlüğün sesi bedenine dolunca, maddi zincirlerin sesi kesilir.

Avalokiteşvara'nın "deniz sesi" olarak tanımlanması da Nancyci çağrışımlar içerir. Deniz, sürekli bir uğultu, dalga ve ritim sesidir; başlangıcı ve sonu belirsiz bir doğa müziğidir. Nancy (2007, s. 11) insan bedenini de evrendeki seslerin bir rezonansı olarak düşünür. Deniz sesi, Avalokiteşvara'nın varlığının evrenselliğini akla getirir: O, sanki bütün kâin atın uğultusudur. Onun sesi her şeyin içinde duyulabilir, tıpkı derin bir meditasyonda kişinin tüm varlığının evrenle birlikte uğuldadığını hissetmesi gibi. Gerçekten de birçok Budist uygulamada Avalokiteşvara (Çince 觀音 *guānyīn*) meditasyonlarında *deniz dalgası sesini dinleme* egzersizi bulunur; dalgaların sesiyle bodhisattvanın merhameti özdeşleştirilir ("Follow the steps of Guan Yin", 2025). Bu, Nancy'nin *kulağını evrene verme* düşüncesine benzer. Kişi kendi iç sesini değil, varlığın büyük korosunu dinlediğinde hakikate yaklaşır. Avalokiteşvara'ya kulak vermek de insanı kendi bireysel acısından çıkarıp kozmik bir merhamet senfonisine dâhil eder.

Nancy (2007, s. 12), "dinleyen özne"nin sabit bir kimliğe sahip olmadığını, her dinleyişte kısmen kendinden uzaklaştığını belirtir. *Kuanşi İm Pusar*'da kurtarılanların deneyimi bu düşünceyle örtüşür. Ölüm korkusuyla feryat eden tacir, yakarışı duyulup kurtarıldığında önceki benliğiyle özdeş kalmaz; mucizeye tanıklık etmiş, varlığının anlam çerçevesi sarsılmıştır. Metin, bu dönüşüm anını şu ifadeyle kayda geçirir: "Bütün o canlılar sağ salim kendi yerlerine varırlar. Bunun için bu Bodhisattva'ya Kuanşi İm Pusar denir" (Tekin, 1960, ss. 1153-1158). Kurtarılanlar evlerine döner, fakat artık bildikleri bir kurtarıcı adı vardır. Bu adı bilmek, onları önceki hâllerinden ayırır; dünya, saf bir gürültü alanı olmaktan çıkar ve anlam taşıyan bir ses mekânına dönüşür. Kurtarıcının adı, her iştirilişte yeniden yankılanır. Nancy'nin ifadesiyle, fenomen "anlamın sese vurarak kendini duyurduğu bir tecrübeye" dönüşür. Avalokiteşvara'nın sesi de tam bu biçimde iştirilir. Onu bir kez duyan özne, dünyanın sesini artık başka bir bilinç düzleminde algılar.

Kuanşi İm Pusar metni Nancy'nin "iştirme" felsefesinin dinî bir tezahürü gibi değerlendirilebilir. Burada kutsal olan, bir *ses olayı* olarak belirir. Avalokiteşvara'nın görünmeyen mevcudiyeti, ancak sesler aracılığıyla fark edilir. Duaların, zincirlerin kırılışının, fırtınanın dînerken çıkardığı uğultunun içinde... Bu yönüyle Avalokiteşvara, Nancy'nin deyimiyle "dünyanın sesine kulak kabartan varoluş"u temsil eder.

Onunla iletişim, bir anlamda varoluşun derin katmanlarında bir rezonans yakalamaktır. İnanır, bodhisattvanın adını anarak kendi varlığını kozmik merhamet frekansına ayarlar; Avalokiteşvara da bu ortak frekansta tezahür ederek kendini duyurur. Böylece kurtarıcı ile kurtulan arasında kelimelerin ötesinde, *sessel bir buluşma* gerçekleşir. Bu buluşmada kelimeler çözülür, geriye sadece *anlamın işitildiği* bir yoğunluk kalır. Nancy'nin (2007, s. 8) tarif ettiği gibi, “anlam, yönelmeden de rezonans edebilir”. Avalokiteşvara'nın sesi tam da yöneldiği anda değil belki, sessizlik anında insanın yüreğinde yankılanır.

Ghosting ve İlahi Cevapsızlık Paradoksu

Ghosting kavramını günlük ilişkilerden alıp ilahi-insani ilişkilere uyguladığımızda, *Kuanşi İm Pusar* metni bunun paradoksal bir örneğini sunar. Modern anlamıyla *ghosting*, birinin muhatabını hiçbir açıklama yapmadan sessizliğe terk etmesidir (Park ve Klein, 2024, s. 1765). Oysa burada Avalokiteşvara, hiçbir sesi cevapsız bırakmayan bir merhamet timsalidir. Bu açıdan bakıldığında Avalokiteşvara, *ghosting*in tam zıddıdır; sürekli iletişim hâlindeki *asla sessiz kalmayan* bir dost gibidir. Nitekim metinde kurtarılan kişiler, bodhisattva sayesinde hemen her felaketten kurtulmakta, ateşten yanmamakta, suda boğulmamaktadır. Bu mucizevi tablo, Tanrı'nın mutlak “cevap vericiliğini” yansıtır¹. Burada *ghosting* yoktur, ilahi olan hep yanıtlar.

Avalokiteşvara'nın figürü, görünmezliğiyle birlikte işleyen bir müdahale biçimini temsil eder. Yardım gerçekleşir, fakat yardım edenin varlığı sahneye çıkmaz. Deneyim alanında yalnızca sonuçların görünür olması yani ateşin yakmaması, rüzgârın dinmesi, kılıçların kırılması, zincirlerin çözülmesi gibi unsurlar bu varlığı fenomenolojik olarak hayaletimsi bir etkiye indirger. Böylece Avalokiteşvara, varlığını temsilden geri çeken fakat eylemini mutlak biçimde sürdüren bir özne olarak belirir. Bu durum, etişin kökensel yapısını açıklayan bir model olarak da kavranabilir. Dua eden, yanıt aldığını bilir ama yanıtın failini asla göremez. Bu bakımdan Avalokiteşvara, aşkınlığın kendini gizleyerek eyleme geçen ve sessiz bir yardımla varlık kazanan biçimini, yani görünmez sorumluluğun teolojik-fenomenolojik formunu somutlaştırır.

Modern ilişkilerde *ghosting*, muhatabı cevapsızlığın çıplaklığına maruz bırakarak özneyi kendi yetersizliğinin aynasında sorgulatan bir strateji olarak işler (Morales vd., 2024, ss. 33-34). Mistik gelenekte aynı yapı, ilahi tecellinin apofatik doğasında görünür hâle gelir. Dua eden özne, kurtuluş deneyimini aşkın bir merhametin lütfu ile kör tesadüf arasındaki salınımda tecrübe eder. Avalokiteşvara'ya iman eden kişi, yaşanan mucizeyi onun işiten kulaklarına atfeder; eleştirel bilinç ise fenomenin kaynağına ilişkin kesinlik üretmez, zira Bodhisattva hiçbir zaman görünür suretiyle sahneye çıkıp eylemin öznesi olduğunu ilan etmez. Tanrısal *ghosting*, aşkınlığın kendini geri çekerek fakat etkisini icra ederek işleyen yapısını açığa çıkarır ve özneyi epistemik bir sınanma alanına yerleştirir. İlahi olan müdahale eder, fakat müdahalesini gizleyerek özneyi kalıcı bir belirsizlikle ve varoluşsal bir gerilimle baş başa bırakır. Böylelikle *ghosting*, teolojik-fenomenolojik bir figür olarak hem ilahi yardımı hem de görünmezliğin deneyimlenen mesafesini birlikte düşünmeye zorlar.

Metinde bu sınanma açık biçimde izlenebilir. Her mucizevi kurtuluş anlatısının sonunda “Onun için bu Bodhisattva'ya Kuanşi İm Pusar denir” ifadesiyle yaşanan olayın faili açıklanır. Okur ya da anlatıyı dinleyen özne, anlatıcı (Buddha) aracılığıyla görünmeyen kurtarıcının Avalokiteşvara olduğunu bilir. Anlatı dışındaki dünyada ise böyle bir teminat bulunmaz. Lotus Sūtra'ya inanan bir Budist, bu bilinçle dua eder ve başına gelen iyilikleri Avalokiteşvara'ya atfeder. Ardından inancın sürekliliğinin tartışıldığı bir eşik açılır. Buddha pasajın sonunda şöyle buyurur: “Bütün canlılar sürekli ona saygı göstermeli, tapınmalı ve adını anmalıdır” (Tekin, 1960, s. 16₁₅₂₋₁₅₄). Bu çağrı, tanrısal *ghosting* karşısında öznenin iletişimi sürdürme yükümlülüğünü ifade eder. İlahi olan sessiz kalsa bile öznenin çağrıyı sürdürmesi beklenir. Güncel bir ifadeyle, “mesaj göndermeyi sürdürmek” inancın etik biçimine dönüşür. İnanan her çağrıda mucize

¹ Tanrı'nın mutlak cevap vericiliği kutsal kitaplarda şu şekilde yer alır: “Tanrı'nın önünde güvenimiz şu ki, O'nun isteğine uygun ne dilersek bizi işitir.” (1. Yuhanna 5:14), “Çünkü Rab'bin gözleri doğru kişilerin üzerindedir. Kulakları onların yalvarışını işitir. Ama Rab kötülük yapanlara karşı durur.” (1. Petrus 3:12) (“Allah dualara cevap verir mi?”, t.y.).

yaşamaz; metin, samimiyetle yönelen çağrının karşılık bulacağı yönünde bir ilke kurar. Böylece ghosting, terk edilme deneyimi olmaktan çıkar ve sadakatin, anlam kurma kapasitesinin ve inanç sürekliliğinin sınandığı bir varoluş alanına dönüşür.

Bu çerçevede *Kuanşi İm Pusar* anlatısı, belirli açılardan ghosting kültürünü meşrulaştıran bir yapı da sergiler. Avalokiteşvara'nın görünmezliği, inananları sürekli bir bekleyiş ve arayış hâline yöneltir. Levinasçı terimle ifade edildiğinde, bu durum bir uyanık bekleyiş (*insomniac vigilance*) pratiğini zorunlu kılar (Veling, 2002, s. 3). Tanrısal öznenin ortada bulunmaması, inananları onu seslerde, yankılarda ve işitme ediminde aramaya sevk eder. Söz konusu bekleyiş, gündelik iletişimsizlik deneyimindeki umutsuz askıda kalmışlıktan ayrılır; umut yüklü ve etik bir dikkat hâli üretir. Mistisizmin öğrettiği yaklaşım da bu yöndedir. Tanrısal suskunluk, kopuşu teşvik eden bir boşluk yaratmak yerine daha derin bir dinleme pratiğini talep eder. Avalokiteşvara'nın geri dönmemesi olasılığı, onun yokluğuna değil, baştan beri sessizlik içinde hazır bulunmasına işaret eder; bu nedenle inananın görevi, onu sessizlikte işitmeyi öğrenmektir. Ghosting'e yönelik kültürel eleştiriler çoğu zaman iletişim yetersizliği ya da nezaketsizlik ekseninde etrafında şekillenirken, tanrısal ghosting terbiyeyi kuran bir ilke olarak işler. İlahi olan, sessizliğe çekilerek öznenin sabır, teslimiyet ve işitme kapasitesini biçimlendirir.

Bu perspektiften bakıldığında Avalokiteşvara'nın görünmeme tarzı derin bir düşünsel boyut kazanır; zira geri dönüşü beklenen bir figür olarak konumlanmaz, her an hazır bulunan bir mevcudiyet biçimi sunar. Artık sönmüş bir yıldızın ışığının hâlâ dünyaya ulaşması gibi, Avalokiteşvara'nın sesi de sessizliğin içinde varlığını sürdürür. *Kuanşi İm Pusar* anlatısı bu gerilimi bütün yoğunluğuyla hissettirir. Sorulması gereken mesele “Tanrı nerede, neden görünmüyor?” sorusu etrafında şekillenmez; anlam arayışı, “Tanrı'nın sesini hangi seste işitebilirim?” sorusunda düğümlenir. Modern çağda ghosting, cevapsız mesajların hayaletleriyle özneyi yaralı bir bilinç hâline iterken, mistik gelenek cevapsızlığın kendisinin dahi bir hitap ve imkân barındırabileceğini ileri sürer. Avalokiteşvara figürü, ghosting olgusunu tersyüz ederek cevapsızlığın bizzat bir yanıt olarak tecrübe edilebileceğini açığa çıkarır; sessizlik içindeki müdahaleleri, her suskunlukta teofanik bir anlam arayışını mümkün kılan bir işitme etiği öğretir.

Śruti: İşitmenin Kurtarıcı Bilgi Olarak Yorumu

Metnin çözümlemesi işitme temasına yöneltildiğinde, *śruti* epistemolojisinin enformasyon aktarımına indirgenemeyecek bir niteliğe sahip olduğu, aksine varoluşu duyumsal düzeyde kuran fenomenolojik bir edim olarak işlediği görülmektedir. *Kuanşi İm Pusar* pasajı, ilahi ismin ve duanın bilgisini semantik bir içerik düzleminden çekerek işitsel bir deneyime dönüştürür; hakikat, sözcüklerin kavramsal muhtevası aracılığıyla aktarılmak yerine sesin ritmik icrası yoluyla inananın bilinç alanına nüfuz eder. Bu noktada *śruti*, epistemik bir iletimden çok, hakikatin işitme yoluyla tezahür etmesini ifade eder. Dinleyicinin metne iştiraki, pasif bir alımlama süreciyle sınırlı kalmaz; icra edici bir katılım biçimi kazanır. Sūtranın yapısı, Buddha'nın sesinden Avalokiteşvara'nın mahiyetini işitsel bir tecelli olarak aktarır ve hakikati görsel temsil yerine işitsel mevcudiyet üzerinden kurar. Bu bağlamda anlatı boyunca yinelenen “Bunun için bu Bodhisattva'ya Ses İşiten denir” formülü, öğretinin belleğe kazınmasını sağlayan ritmik bir tekrar işlevi üstlenir; söz, sürekli yinelenişi sayesinde kavramsal bilgisini aşarak mantrik bir performansa dönüşür. Lotus Sūtra'nın yirmi beşinci faslı, tarihsel süreçte bağımsız bir “Guān Shi Yīn Sūtrası” gibi okunmuş ve ritüel bağlamlarda yüksek sesle icra edilmiştir. Bu pratik, *śruti*'nin kavramsal bilgilendirmeden ibaret olmadığını, aksine icra edildiği anda hakikati kuran performatif bir yapı olduğunu göstermektedir. Sesin tekrarı, metnin anlamını aktarmakla kalmaz; işitsel yoğunluğu sayesinde inananların zihninde kalıcı bir varoluş kipliği üretir. Böylece Avalokiteşvara'nın adı ve öyküsü, semantik düzeyi aşarak akustik bir ontolojiye yerleşir ve kolektif bilincin akustik dokusunu şekillendirir.

Metnin içinde karakterlerin deneyimleri de *śruti* temelli kurtuluş örnekleriyle doludur. Tipik bir örnek olarak ateşe atılan bir kişi anlatılır: “Herhangi bir canlı varlık, gece gündüz durmadan *Kuanşi İm Pusar* adını ansa ve o sırada ateşe girse, ateşin varlığı ve parlaklığı onu yakamaz” (Tekin, 1960, ss. 1013-1016). Durmadan anma edimi, kulaktan gönle yerleşmiş ilahi ismin dilde sürekli yankılanması anlamına gelir. Söz konusu edimin kozmik bir sonucu vardır. Ateş dahi bu sese boyun eğer ve yakma işlevi askıya alınır. Anlatı mitolojik bir tasvir sunar; ancak temel düşünce zikir yoluyla fiziksel düzenin aşılabileceği varsayımına

dayanır. İşitilmiş ve yinelenmiş söz, fiziksel gerçekliği dönüştürme kudreti kazanır. Anlatılan durum, Veda geleneğinde doğru telaffuz edilen mantraların evreni etkilediği yönündeki anlayışla paralellik gösterir (“Śruti and the sound of truth, reclaiming India’s oral transmission of wisdom”, t.y.). Bir başka örnek, denizde fırtınaya yakalanan tacirler öyküsünde karşımıza çıkar. Dalgalar gemiyi batırmak üzereyken tacirlerden biri Avalokiteśvara’nın adını anar. Ardından mucize gerçekleşir ve tacirler kurtulur. Aktarımlar, işitilmiş bilginin, yani ilahi ismin, felaket anında hatırlanarak seslendirilmesi yoluyla kurtuluşun mümkün hâle geldiğini gösterir. Bilgi, bu bağlamda kitabi ya da teorik bir içerik olarak şekillenmez; işitsel ve pratik bir bilgelik hâlini alır. Anlatılan süreç, *śruta-mayī prajñā* anlayışının somut bir kullanımını temsil eder. Özne, geçmişte işittiği ve öğrendiği kutsal ismi kriz anında hatırlar ve adı seslendirerek fiilî bir kurtuluş deneyimi yaşar.

Avalokiteśvara’nın adı bir *dharma* (öğreti unsuru) ögesi olarak kavrandığında, adın dile alınması *samādhi* (derin odak) etkisi yaratan bir odaklanma pratiği hâline gelir. Mahāyāna literatürü, Avalokiteśvara’nın adı etrafında şekillenen tefekkür ve konsantrasyon uygulamalarını bu bağlamda kayda geçirir. Metinde belirleyici vurgu, Buddha’nın ısrarla dile getirdiği sürekli anma buyruğunda yoğunlaşır: “Bütün canlılar sürekli ona saygı göstermeli, tapınmalı ve adını anmalıdır.” Sürekli anma talebi, epistemolojik bir dönüşüm hedefi taşır. İşitilen bilginin unutulması, öznenin yeniden gaflet hâline sürüklenmesine yol açar. Anma pratiği, duyu hafızasını (*smṛti*) canlı tutar ve işitilmiş hakikatin bilinç alanında süreklilik kazanmasını sağlar (Nair ve deSouza, 2020, ss. 332-333). Bu süreç, işitme yoluyla edinilmiş bilginin zaman içinde silinmesini engeller ve hatırlamayı kalıcı bir bilinç hâline dönüştürür. Avalokiteśvara’nın adını her an anmak, her an işitilmekte bulunduğu bilinciyle yaşamak anlamına gelir. İnanan özne, alıcı konumuyla sınırlı kalmaz ve iletici bir varoluş biçimi geliştirir. İlahi ismin sürekli seslendirilmesi, bodhisattva tarafından işitildiği bilinciyle birleştiğinde, yaşam pratikleri ahlaki bir disiplin ekseninde şekillenir. *Śruti* anlayışı, mistik kurtuluş tecrübesiyle sınırlı bir işlev üstlenmez ve etik ile ruhsal yaşamın kurucu zemini hâline gelir.

Eski Uygurca çeviride yer alan bazı kelime tercihleri, işitme vurgusunun bilinçli biçimde öne çıkarıldığını gösterir. Avalokiteśvara karşılığında kimi yerlerde “eşidür” fiilinin kullanılması dikkat çekicidir; Çince *Guān Shì Yīn* (观世音) ifadesi ise dipnotlarda kelimesi kelimesine “dünyanın sesini işiten” anlamıyla açıklanır. Tercüme pratiğinde gözlenen bu durum, çevirmenin kavramsal çerçeveyi özellikle netleştirme iradesine işaret eder. Avalokiteśvara figürü, optik bir görme edimiyle değil, akustik bir işitme fiiliyle özdeşleştirilmiştir. Dolayısıyla söz konusu bilginin kaynağı, varlıkları görsel olarak kuşatmaktan ziyade onların feryadını işitmeye dayanır. Ortaya çıkan tablo, Budist episteme içinde belirgin bir yön değişimini temsil eder. Klasik anlatılarda Buddha’lar ve bilge varlıklar çoğunlukla “her şeyi gören” olarak tasvir edilir; Sanskritçe *sarva-darśin* kavramı bu anlayışı yansıtır. Burada ise “her şeyi işiten” bir figür öne çıkar. Görsel olanın geri çekilmesiyle birlikte, doğrudan gönle yönelen bir iletişim biçimi kurulmuş olur. Ses, ten ve göz gibi engellere takılmadan mesafe kat edebilen bir taşıyıcı olarak işlev görür ve uzaklıklar arasında titreşim yaratır. Avalokiteśvara’nın uzak mesafelerden gelen sesleri anında işitebilmesi, mekân kavramını aşan bir biliş formunu temsil eder. Metinde geçen “her yerden işitebilmek” ifadesi, üstün bir duyuusal yetinin açık göstergesi olarak belirir.

Śruti geleneğinin bir başka boyutu, öğretmenin sesi ile öğrencinin belleği arasındaki epistemik ilişkide belirginleşir. İncelediğimiz metinde bu yapı, Buddha ile Akşayamati arasındaki diyalogda (Bhattacharyya, 1958, ss. 84-85) açığa çıkar. Akşayamati’nin soruları, öğretim sürecinde talebin ve arayışın sembolü iken; Buddha’nın yanıtları, bilginin otoriter kaynaktan söz aracılığıyla aktarılışını temsil eder. Böylelikle *śruti*, yazılı bir nakilden çok, pedagojik bir edim olarak bellek ve ses arasındaki etkileşim üzerinden işler. Bu epistemik aktarım, doğrudan kavramsal açıklamalarla sınırlanmaz; Buddha’nın sözleri, anlatıya eklenilen örneklerle somutlaştırılır ve böylece zihinsel alanda yankı uyandıracak hikâyesel formlara dönüştürülür. Diyalogun nihai aşamasında Buddha, cemaatin önünde Avalokiteśvara’nın yüceliğini ilan eder; ismini tekrarlatarak söylevi sonlandırır. Böylece Avalokiteśvara adı, dinleyicilerin kulaklarında ritmik bir çınlama olarak kalır ve bellekte akustik bir iz üretir. Uygur Türkçesi çeviride “Kuanşi İm Puser” adının sürekli tekrarı, bu etkinin Orta Asyalı bir Budist okur veya dinleyici için daha da yoğunlaşmasına yol açmıştır. Adın her yinelenişi, hem işitsel aşinalığı pekiştirir hem de kutsal figürü

zihinsel düzlemde kalıcı bir şekilde yerleştirir. Bu olgu, metnin bilgi iletimini aşarak belleğe sesler yerleştiren bir *śruti* tekniği işlevi gördüğünü ortaya koyar.

Kuanşi İm Pusar, Budist işitme epistemolojisinin yapısal dinamiklerini hem içerik hem yöntem düzeyinde açığa çıkaran bir metindir. İçerik açısından kurtuluş, semantik kavrayışla değil, işitme edimiyle ve ilahi ismin yinelenmesiyle özdeşleştirilir. Yöntem açısından metin, ritmik tekrarların bellekte bıraktığı akustik iz aracılığıyla öğretisini aktarır. Bu yapı, bilginin kavramsal bir kategoriden ziyade fenomenolojik bir deneyim olarak kurulduğunu gösterir. Avalokiteśvara'nın görünmezliği ve yalnızca sesle mevcudiyet kazanması, epistemolojiyi görsel temsil rejiminden akustik tezahür rejimine kaydırır. Böylece hakikat, logos merkezli bir söylem olmaktan çıkar ve phone yani ses merkezli bir bilgi düzeni haline gelir. Bu epistemik kayma, Hint düşüncesinde yerleşik vibrasyonel bilgi geleneğinin Budist bağlamda aldığı biçimdir. Kozmik ses Om üzerinden kurgulanan yaratılış fikri, akustik ontolojinin paradigmatic örneğidir. *Śruti* bu bağlamda yalnızca işitsel bir kayıt değil, varoluşun eşliğinde işleyen ontolojik bir mekanizmadır. İşitmek kurtuluşun imkânını açar, duymamak varoluşun yitimine yol açar. Burada işitme, semantik bir kavrayıştan çok, fenomenolojik bir iştirak biçimidir. Buddha'nın nihai çağrısı bu ekseninde belirir. Hakikate erişim, işitmeye yönelmiş kulak ile sesin çağrıya dönüştüğü performatif edimin kesişiminde gerçekleşir.

Tanrısal Geri Çekilme: Avalokiteśvara'nın Yokluğunun Varlığı

Avalokiteśvara'nın *Kuanşi İm Pusar* anlatısında doğrudan görünür olmayışı, anlatısal tercihin ötesine geçen bir yapı sergiler ve mitolojik imgelemde tekrarlanan ilahi geri çekiliş motifinin özgün bir varyantını oluşturur. Mit kuramında geri çekilme, aşkın varlığın sahneden silinişiyle birlikte ikincil düzeydeki aracılık figürlerinin devreye girmesini imleyen bir yapı olarak tanımlanır². Buddha'nın geri çekilişi, merhamet misyonunun Avalokiteśvara'ya aktarılmasıyla birlikte ontolojik bir delegasyon süreci şeklinde okunabilir. Bodhisattva, söz konusu aktarımın sonucunda “delegasyonun ontolojik figürü” konumuna yerleşir; yeri kozmogonik ya da didaktik kategorilerle açıklanmaz, soteriyolojik ve koruyucu işlevlerin merkezinde belirginleşir. Böylelikle Avalokiteśvara, tanrısal geri çekilişin açtığı eksikliği dolduran bir temsil değil, geri çekilmenin yarattığı boşluğu işlevsel bir kurtarıcı pratiğe dönüştüren figür şeklinde konumlanır.

Tanrısal misyonun aktarımı geri çekilme motifinin basit bir yinelenişi değildir. Bodhisattva, aşkın olanın terk ettiği eylemselliği üstlenir ve dünyaya geri döner. Mahāyāna öğretisinde bodhisattva ideali, Nirvana'nın dinginliğini askıya alarak acı çeken varlıkların kurtuluşu için geri dönüş yükümlülüğünü öngörür. Avalokiteśvara'nın konumu bu etik yükümlülüğün cisimleşmiş hâli olarak belirir (Lee, 2011, s. 288). *Kuanşi İm Pusar* metninde bedensel bir dönüş rastlanmaz; anlatılarda şekil değiştirerek ya da görünmez bir kipte müdahalede bulunur. Ortaya çıkan figür, tanrısal geri çekilme ile tanrısal müdahale arasında sınırda konumlanan bir “ontoteolojik ara-kip”tir. Avalokiteśvara ne tümüyle yoklukta erir ne de bütünüyle ifşa olur. Görünmezlik, olumsuz bir boşluk olarak değil, potansiyel mevcudiyetin fenomenolojik formu olarak işlev görür. Böylece metin, geri çekilişin sessizliği ile müdahalenin işaretini eklemleyerek, aşkın varlığın hem erişilmezliğini hem de müdahaleci etkinliğini uzlaştıran özgün bir teolojik yapı inşa eder.

² Mircea Eliade'ye göre ilk yaratıcı Tanrı göğe çekilip kült dışında kalınca, insanlar onu unuttur ve ibadette yerine başka tanrıları koyarlar. Bu anlamda “geri çekilen” yaratıcı Tanrı miti, Nietzsche'nin bahsettiği “Tanrının ölümü” temasının ilk örneği gibidir; zira Yüce Varlık uzaklaştığında ve unutulduğunda, mutlak otoritesini yitirir (Boldişor, 2011, s. 257). Benzer biçimde Hans Blumenberg de modern mit yorumunda, ilahi mutlaklığın doğrudan varlığının insan yaşamını imkânsız kılabileceğini, bu yüzden hem mitin hem de aklın “mutlak olanı boşaltarak” dünyayı yaşanabilir kıldığını öne sürer. Blumenberg'e göre mitler ve rasyonel düşünce, hayatın anlamsız ve tahammül edilmez bir mutlak gerçeklik duygusuna kapılmasını önlemek için ortaya çıkmış çözümlerdir (Fraser, 2022, s. 106). Nitekim gelişmiş mitolojilerde ilk yaratıcı gök tanrısının rolü zamanla gereksizleşir ve “kenara çekilen tanrı”ya dönüşür; onun yerini kültür kahramanları veya belirli işlevleri üstlenen tanrılar alır (Meletinsky, 2000, s. 176). René Girard da tanrısal referansın yokluğunda yerine ikame figürler konduğunu belirtir. Girard'a göre modern dönemde “Tanrı öldü” inancıyla boşalan aşkın otorite, insanlar tarafından yeni putlarla doldurulur; bilim, ilerleme ideolojileri veya karizmatik liderler Tanrı'nın dünyevi temsilcileri gibi yüceltilir (Cocks, 2019). İlahi merkezin geri çekilmesi, insan toplumlarında kurban mekanizmaları ve temsilci kahramanlar üretir; böylece toplumsal düzen, artık doğrudan Tanrı'dan değil, onun yerine geçen sembolik figürler üzerinden sürdürülmeye çalışılır.

Avalokiteşvara'nın geri dönüşünden söz etmek güçtür; zira söz konusu figür hiçbir zaman bütünüyle çekilmiş kabul edilmez. Buddha'dan farklı olarak Nirvana'ya erişmediği için varlığını dünyada sürdürdüğü varsayılır. Buna karşılık nerede bulunduğu sorusu bilinçli biçimde cevapsız bırakılır. Gelenekte ikametgâhı olarak Potala Cenneti anılsa da metin bu ayrıntıyı dışarıda bırakır (Chandra, 1979, s. 5). Ortaya çıkan tasarım, potansiyel mevcudiyet ile müphemlik arasında salınan bir konuma işaret eder. Söz konusu yapı, *deus otiosus* motifinin tersine çevrilmiş bir yorumu olarak okunabilir (Boldişor, 2011, ss. 257-258). *Deus otiosus* anlatılarında ilahi varlık mevcuttur fakat işlevsellikten yoksundur; Avalokiteşvara tasavvurunda ise etkinlik sürer, varlığın ontolojik statüsü belirsizliğini korur. Böylece adeta bir yokluğun varlığı olarak temsil edilir. İnanan özne açısından görünürlükten yoksun bir varlıktan medet ummak, iman sınaması niteliği kazanır. İlahi varlığın bütünüyle geri çekildiği tasarımlar, özneyi sessizlik içinde kendiyi baş başa bırakırken; görünmez fakat etkili biçimde yardım eden ilahi figür, ipucu niteliğindeki esrarengiz müdahaleler aracılığıyla düşünsel bir uyanıklık üretir. Avalokiteşvara'nın gizemli mevcudiyeti, sessizlik ile işaret arasındaki gerilimde inancın sınıdığı özgün bir teolojik deneyim alanı oluşturur.

Kuanşi İm Puser anlatısı, ikinci tür sınanmanın metinsel izdüşümü olarak kavramsallaştırılabilir. Avalokiteşvara, kendisini bütünüyle görünür kılmak yerine ardında mucizevi izler bırakmayı tercih eder. Söz konusu izler, hermenötik düzlemde bir okunabilirlik testi işlevi üstlenir. İzleri anlamlandırabilen özne kurtuluş imkânına yaklaşırken, yaşananları rastlantısal bir olgu olarak değerlendiren özne hakikat alanının dışında konumlanır. Bodhisattva'nın görünmezliği, bu çerçevede epistemolojik bir eleme mekanizması olarak işler ve inançla donanmış özneyi kuşkuya saplanan öznenin ayırır. Sūtranın Buddha tarafından vaaz edilmesinin amacı da burada belirginleşir. Buddha, Avalokiteşvara'nın işleyiş tarzını açığa çıkararak müminlere anahtar niteliğinde bir bilgi sunar ve görünmez yardımların metafizik kaynağını işaret eder. Bu bilgiyle donanmış özne, kendi deneyiminde karşılaştığı beklenmedik kurtuluşları Avalokiteşvara'nın müdahalesi olarak anlamlandırır. Aynı deneyim, söz konusu bilgidен yoksun bir bilinçte şans ya da tesadüf kategorisi içinde kavranır. Mitolojik literatürde tanrısal geri çekilme motifi çoğu kez insanın ilahi olana yönelik saygısızlığıyla ilişkilendirilir. Kuanşi İm Puser anlatısı, aynı motifi farklı bir anlam katmanıyla yeniden düzenler. İlahi gizlenme, bir eksiklik ya da kırgınlık göstergesi olarak sunulmaz; inancı derinleştirmeyi amaçlayan stratejik bir pedagojik düzenek biçiminde yapılandırılır. Avalokiteşvara'nın görünmezliği, teolojik düzlemde bir yokluk imgesi üretmez; inanan öznenin epistemik ve manevi sınanmasını mümkün kılan üretken bir yöntem olarak işlev görür.

Avalokiteşvara'nın görünmezliği, teolojik ve felsefi düzlemde iki yönlü bir işaret taşır. Bir yönüyle aşkınlığın tezahürü olarak belirir; yüceliği, varlığını tekil bir surette âleme sabitlemesine izin vermez. Diğer yönüyle içkinliğin göstergesi hâline gelir; her yerde hazır bulunabilmek amacıyla herhangi bir mekânda kalıcı biçimde görünürlük kazanmaz. Aynı çift yönlü yapı, Tanrı'nın geri çekilişine ilişkin felsefi yorumlarda da izlenebilir. Hristiyan teolojide "Tanrı neden gizlenir?" sorusuna verilen yanıtlar arasında, Tanrı'nın özgür iradeye alan açmak amacıyla kendisini zorlayıcı biçimde dayatmaktan kaçındığı görüşü öne çıkar ("The myth of divine withdrawal", 2017). Avalokiteşvara'nın tutumu benzer bir mantık üzerine kuruludur. Zorunlu bir mevcudiyet biçimi sunmaz; inanmayı seçen inanır, reddetmeyi seçen reddeder. İlahi yokluğun özgürleştirici bir boyutu bu noktada görünürlük kazanır. Her mucizenin açık ve tartışmasız biçimde Tanrı'dan geldiğini kanıtlaması, inancı özgür bir edim olmaktan çıkararak zorunlu bir kabullenişe dönüştürdü. Avalokiteşvara'ya atfedilen mucizeler kesin deliller üretmez ve yoruma açık bir alan bırakır. Açıklık sayesinde inanan özne şükürünü özgür bir tercihle ifade eder. Tanrısal ghosting, insanın sorumluluğunu artıran bir durum yaratır. Cevap gelmediğinde çağırışı sürdürme iradesi, yardım ulaştığında fail açık biçimde görünmese bile şükretme tutumu belirleyici hâle gelir. Sorulara verilen karşılıklar, bireyin manevi olgunluk düzeyini açığa çıkaran ölçütler olarak işlev görür.

Kurtuluş anlatılarında dikkat çeken temel noktalardan biri, doğrudan kurtulan kişilerin Avalokiteşvara'ya şükran sunmamasıdır; kurtarılanlar bodhisattvayı görmez ve kurtuluşun sonucunu deneyimler. Buna karşılık anlatıyı aktaran Buddha sayesinde mecliste bulunanlar ve dolayısıyla sūtrayı işitenler, bodhisattvanın adını yüceltir. Şükran edimi, yaşanan olayın metafizik arka planına vakıf olanların tutumu hâline gelir. Aynı yapı çağdaş bağlamda da geçerliliğini sürdürür. Kendi yaşamında açıklayamadığı bir kurtuluş deneyimi yaşayan kişi, Lotus Sūtra'yı okumuşsa yaşanan olayı Avalokiteşvara'nın müdahalesi olarak anlamlandırır ve şükran duyar; metinle temas kurmamış bir bilinçte aynı deneyim anlamsız bir

tesadüf olarak kalır. Tanrısal ghosting olgusunun aşılması, anlatıyı bilmeye, başka bir ifadeyle işitmiş olmaya bağlıdır; zira bilgi, tecrübeye anlam kazandıran temel unsur olarak işlev görür. Buddha, ilahi geri çekilişin perdesini aralamak amacıyla söz konusu öyküleri aktarır ve görünmezliği mistik bir anlam ağıyla örür. Avalokiteşvara'nın geri dönmemesi, eksiklik olarak kavranmaz; bilinçli bir yöntem niteliği kazanır. Avalokiteşvara'nın görünmezlik stratejisi, kutsalın geri çekilişini konu alan mitolojik izleğin Budist gelenekte kazandığı özgün bir biçim olarak değerlendirilebilir. Yüce Buddha'nın maddi varlık alanından çekilmesiyle ortaya çıkan ve yarı görünür yarı örtük bir kipte işleyen bodhisattva figürü, insan ile mutlak olan arasındaki ilişkiyi yeniden düşünmeye zorlar. İlişkinin dokusunda ses, inanç, özgürlük ve bilgi kavramları iç içe geçer. İlahi olan geri çekildiğinde geride yankılanan ses, yani *dharma*, varlığını sürdürür; bodhisattva görünmezliğe büründüğünde yardım ve etki hissi devam eder. İnsan, cevapsızlık deneyiminin içine yerleştirilir; işitme yetisini canlı tuttuğu ölçüde hakikatin anlamını kavrama imkânı kazanır. Avalokiteşvara, hassas dengeyi temsil eden bir sembol olarak belirir. “Ne zaman geri dönecek?” sorusu anlamını yitirir; varlık her an farklı formlar aracılığıyla hazır bulunur. Asıl mesele, insanın hakikati işitebilir bir bilinç düzeyine ne zaman erişeceği.

Sonuç

“Avalokiteşvara Ne Zaman Geri Dönecek?” başlıklı bu inceleme, *Eski Uygurca Kuanşi İm Pusar* metnini hem anlatsal bileşenleri hem de kavramsal zeminindeki çok katmanlı temalar açısından çözümlenmeye yönelmiş; metnin merkezinde yer alan, görünmeyen bir kurtarıcının sessiz ve hayaletimsi mevcudiyetini yorumlayabilmek için çağdaş fenomenolojik felsefenin ve klasik mitolojik düşüncenin sunduğu kuramsal imkânlardan yararlanmış. Jean-Luc Marion'un doygun fenomen teorisi, Avalokiteşvara'nın aşırı dolulukla zuhur ettiği için görünmez hâle gelişini açıklamakta işlevsel bir zemin sunmuştur. Bodhisattva'nın sayısız biçimde tezahür etmesi, zihni imgelerle taşımakta ve bu taşkınlık onun tekil bir biçimde kavranmasını olanaksızlaştırmaktadır.

Emmanuel Levinas'ın Öteki'nin sesi kavramı, Avalokiteşvara figürünün etik boyutunu açıklamada temel alınmıştır. Tüm feryatlara yanıt veren bir mutlak sorumluluk figürü olarak Avalokiteşvara, inananın bakış açısından acı çekenlerin sesiyle özdeşleşen ilahi bir yankıya dönüşmüştür. Jean-Luc Nancy'nin işitilen varlık (*l'être entendu*) anlayışı ise, metindeki ses imgeleri aracılığıyla, işitme eyleminin kurtarıcıyla kurulan ilişkideki belirleyici konumunu kavramsallaştırmada imkân yaratmıştır. Bu bağlamda Avalokiteşvara, kendisini bir ses olayı olarak hissettirmiş; iletişim, sözcüklerden ziyade yankılar ve titreşimler düzeyinde gerçekleşmiştir.

Modern bir fenomen olarak *ghosting* kavramı da bu çözümlenme içerisine ters yönden dâhil edilmiştir. Günümüzde güvensizlik ve kırılganlıkla ilişkilendirilen cevapsızlık olgusunun, kutsal alanda nasıl farklılaşarak mistik bir anlam kazandığı gözlemlenmiştir. Avalokiteşvara, görünüşte hiçbir çağrışı yanıtı bırakmayan bir merhamet figürü olarak *ghosting*'i bertaraf etmiş gibi görünse de, cevabını doğrudan değil gizlenerek vermesiyle inananı daimi bir belirsizlik alanına yerleştirmiştir. Bu belirsizlik, mistik yaşamın merkezinde yer alan sezgiye ve sabra dayalı arayış deneyimini tesis etmiştir. Budist işitme epistemolojisi (*śruti*) bağlamında metin, işitmenin, kulak vermenin ve tekrarın kurtuluşsal işlevini görünür kılmıştır. Avalokiteşvara'nın görünmezliğini aşmanın yolu da işitmeye dayalı bu epistemik disiplinden geçmektedir. Onun adını zikretmek ve sesine içten yönelmek, mevcudiyetini duyumsayabilmenin yegâne koşulu hâline gelmiştir.

Tanrısal geri çekilme temasını mit kuramı perspektifiyle bütünleştiren çözümlenme, Avalokiteşvara'nın görünmezliğini, aşkın Tanrı'nın dünyadan el çekişine yönelik bir yankı ve bu yokluğa karşı geliştirilen şefkatli bir varlık biçimi olarak yorumlamıştır. Tanrı'nın yokluğuyla oluşan boşluğu, sessiz ama yankı üreten bir mevcudiyet doldurmuştur.

Bütün bu çözümlenmeler, aşağıdaki kuramsal sonuçlara ulaşmayı mümkün kılmıştır:

Tablo 1. Avalokiteşvara'nın Görünmezlik Stratejisinin Kuramsal Yorumları

Kuramsal Çerçeve	Temel Kavram	Avalokiteşvara'nın Rolü	Metinsel Yansıma	Kaynak
Jean-Luc Marion	Doygun Fenomen	Aşırı tezahür ettiği için görünmezleşen figür	33 farklı forma bürünmesi, hayranlık uyandırıcı güç	Tekin, 1960; Filiz, 2014
Emmanuel Levinas	Ötekinin Sesi	Acı çekenlerin sesine mutlak yanıt veren etik özne	"Hiçbir ses yok ki işitilmesin" vurgusu	Tekin, 1960; Tangyin, 2022
Jean-Luc Nancy	İşitilen Varlık	Varlığını ses aracılığıyla duyuran, yankı üreten mevcudiyet	"Tatlı sesli, Brahmā sesli, deniz sesli" betimlemeleri	Tekin, 1960; Nancy, 2007
Mit Kuramı	Tanrısal Geri Çekilme	Buddha'nın yokluğunu dolduran ontolojik delegasyon figürü	Buddha sahnedeki çekilir, merhamet Avalokiteşvara'ya aktarılır	Eliade, 2003; Meletinsky, 2000
Śruti Epistemolojisi	İşitmeye Dayalı Bilgi	Kurtuluşun işitme ve ad tekrarıyla gerçekleşmesi	Avalokiteşvara adının sürekli yinelenmesi	Bhattacharyya, 1958; Nair ve deSouza, 2020

Tanrısal ghosting, ilk bakışta bir çelişki izlenimi uyandırsa da Avalokiteşvara bağlamında mistik bir iletişim biçimi olarak işlevsellik kazanır. İlahi olana atfedilen cevapsızlık, yüzeyde bir suskunluk olarak algılansa da farklı bir düzlemde iletilmiş bir karşılığa karşılık gelir; sessizlik, bu nedenle alternatif bir dil kipinin tezahürü şeklinde kavranır. Avalokiteşvara'nın geri dönmeyişi, yokluğa değil, her an ve her yerde hazır bulunabilme kapasitesine işaret eder. Bu idrake erişen inanan açısından ghosting, kaygı uyandıran bir deneyim olmaktan uzaklaşır. Sessizlik, yokluğu imleyen bir boşluk değil, farklı bir varoluş kipini açığa çıkaran bir durum olarak anlam kazanır. "Ses vermezlik edemez" inancı, söz konusu ontolojik dönüşümün dayanak noktasını oluşturur. Böyle bir kavrayış, fenomenle karşılaşan öznenin Marion'un önerdiği biçimde kendini açmasıyla; Levinas'nın tahayyül ettiği etik uyanıklık çerçevesinde ötekinin çağrısına yanıt verebilmesiyle ve Nancy'nin vurguladığı şekilde varoluşsal düzlemde dinlemeye yönelmesiyle mümkün hâle gelir.

Avalokiteşvara miti, bir taraftan her çağrıya yanıt veren sınırsız bir merhamet fikriyle teselli üretirken, diğer taraftan bu merhametin tezahürünü sezgiye dayalı bir bilmece olarak konumlandırır. Söz konusu bilmece, inancı zayıflatan bir belirsizlik üretmez; aksine iman deneyimini derinleştiren bir sinama alanı açar. Günümüzün yaygın cevapsızlık kültürü, bu çerçevede sabır ve iman eksenine taşınır; *Kuanşi İm Pusar* anlatısı, böyle bir dönüşümün anlatsal örüntüsünü sunar. Belirsizlik ortamında anlam izleri aramaya yönelen metin, yanıtın görünür olmadığı anlarda dahi işitme ediminin dönüştürücü gücünü vurgular. Avalokiteşvara'nın görünmemesi, yokluğa işaret etmez; süreklilik taşıyan bir mevcudiyet fikrini ima eder ve bu mevcudiyet, işitmeyi öğrenmiş bir bilinç için erişilebilir hâle gelir.

Metnin kavramsal ve yapısal düzlemlerde gerçekleştirilen çözümlemesi, çeşitli yayınlanabilir katkılarının ortaya konmasına olanak tanımıştır. Anlatıda yer alan görünmezlik, ses, dönüşüm ve dua motifleri, felsefi bir derinlik kazanarak Doğu mistisizmi ile Batı fenomenolojisi ve mit kuramı arasında üretken bir düşünsel temas alanı oluşturur. Avalokiteşvara figürü, tanrısal ghosting bağlamında fenomenolojik açıdan yoğun, etik düzlemde sorumluluk yükleyen, ontolojik olarak yankı üreten, psikolojik bakımdan sınavcı ve epistemolojik olarak işitmeye dayalı yönleriyle bütüncül biçimde ele alınmıştır. Ortaya konan kuramsal çerçeve, modern bireyin dahi kadim metinlerde karşılık bulabileceği düşünsel imkânların varlığını ortaya koyar. Yanıtın gecikmesi, yokluk anlamına gelmez; biçim değiştirmiş bir hitaba işaret eder. Görünmezlik, başka yüzlerde beliren bir mevcudiyet üretir; sessizlik ise yankı aracılığıyla konuşmayı sürdürür. Avalokiteşvara'nın geri dönmeyişine yüklenen hikmet, tam da bu sezgisel incelikte anlam kazanır.

Çıkar çatışması:	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Mali destek:	Yazar bu çalışma için mali destek almadığını bildirmiştir.
Etik kurul onayı:	Yazar bu çalışmada etik kurul onayına gereksinim duymadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Allah dualara cevap verir mi? (t.y.). *Kutsal Kitap*. 25 Ağustos, 2025 tarihinde <https://www.kutsalkitap.org/allah-ne-tur-dualara-cevap-verir/> adresinden erişilmiştir.
- Batkie, S. L. (2017). The sound of my voice: Aurality and credible faith in the vox clamantis. R. A. Peck ve R. F. Yeager (Yay. haz.), *John Gower: Others and the Self* içinde (ss. 32-49). Boydell & Brewer.
- Baucom, J. (2023, October 31). *Halloween: what is ghosting*. GabbNow. 25 Ağustos, 2025 tarihinde <https://gabb.com/blog/what-is-ghosting/#:~:text=Studies%20have%20suggested%20that%20being,a%20form%20of%20emotional%20abuse> adresinden erişilmiştir.
- Bhattacharyya, B. (1958). *The Indian Buddhist iconography: Mainly based on the Sadhanamala and cognate Tantric texts of rituals* (2. Bs.). Firma K. L. Mukhopadhyay.
- Bick, A. (2009, 19 Ocak). *Jean-Luc Nancy–Listening*. Silent listening. 8 Temmuz, 2025 tarihinde <https://silentlistening.wordpress.com/2009/01/19/jean-luc-nancy-listening/#:~:text=Jean,sound%20not%20only%20through> adresinden erişilmiştir.
- Bielik-Robson A. ve Sosnowski M. A. (2013). *Deus otiosus Nowoczesność w perspektywie postsekularnej*. Wydawnictwo Krytyki Politycznej.
- Boldişor, A. (2011). A controversy: Eliade and Altizer. C. Scarlat (Yay. haz.), *Mircea Eliade Once Again* içinde (ss. 247-280). Lumen Publishing House.
- Bowman, J. (2016). Buddhism through Avalokiteśvara's Transformations. *CLA Journal*, 4, 42-57.
- Buddeberg, E. (2018). Thinking the other, thinking otherwise: Levinas' conception of responsibility. *Interdisciplinary Science Reviews*, 43(2), 146-155. <https://doi.org/10.1080/03080188.2018.1450927>
- Chandra, L. (1979). Origin of the Avalokitesvara of Potala. *Kailash: A Journal of Himalayan Studies*, 7(1), 5-26.
- Chen, H ve Hung, R. (2012). E. Levinas' ethics of responsibility-for-the-other and its implications for ecological thinking. *Philosophy of Education Society of Australasia Conference*, Perth, Western Australia.
- Cocks, R. (2019, 14 Aralık). *René Girard – imitation and life without god*. VoegelinView. 18 Mayıs, 2025 tarihinde <https://voegelinview.com/rene-girard-imitation-and-life-without-god/#:~:text=Once%20God%20is%20denied%2C%20people,imaginary%20divination%20of%20even%20our> adresinden erişilmiştir.
- Conze, E. (1959). *Buddhism, its essence and development*. Harper Torchbooks.
- Devrishi (2025, 20 Haziran). *The sound cosmos inquiry -part 1: philosophical foundations*. SSRN. 22 Mayıs, 2025 tarihinde https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=5264495 adresinden erişilmiştir.
- Eliade, M. (2003). *Dinler tarihine giriş*. Kabcacı Yayınları.
- Erkan, Z., Şık, A. ve Karataş, A. (2023). Ghosting: "bir aylık stratejisi olarak ortadan kaybolma". *Aile Psikolojik Danışmanlığı Dergisi*, 6(1), 37-56. <https://doi.org/10.58434/apdad.1284984b>
- Fabrikant-Burke, O. Y. (2021). Rethinking divine hiddenness in the hebrew bible: the hidden god as the hostile god in psalm 88. *Harvard Theological Review*, 114(2), 159-181. <https://doi.org/10.1017/S0017816021000122>
- Filiz, K. (2014). Degrees of givenness: on saturation in Jean-Luc Marion. *İslam Araştırmaları Dergisi*, 32, 181-188.
- Follow the steps of Guan Yin* (2025, 21 Mayıs). Master Hsin Tao. 25 Ağustos, 2025 tarihinde <https://www.hsintao.org/en/guanyin/gen-suei-guan-yin-jiao-bu> adresinden erişilmiştir.
- Fraser, D. (2022). God's away. *Radical Philosophy*, 213, 103-107.
- Gress, T. (2008, 28 Mart). *Jean-Luc Marion: Le visible et le révélé*. Acta Philosophia. 22 Ağustos, 2025 tarihinde <https://www.acta-philosophia.com/jean-luc-marion-le-visible-et-le-revele/> adresinden erişilmiştir.
- Gritten, A. (2014). The subject (of) listening. *Journal of the British Society for Phenomenology*, 45(3), 203-221.
- Hudson, M. (2014). What, am i hearing light: listening through Jean-Luc Nancy. *HZ Journal*, 19, 1. <https://www.hz-journal.org/n19/hudson.html>.
- İşi, H. (2022). *Tantrik Türk Budizmi metinlerinde Budist şahsiyet ve varlıklar (tematik ve dilsel inceleme)*. Paradigma Akademi Yayınları

- İsi, H. (2023). Zieme, P. et al. Avalokiteśvara-Sūtras, Edition altuigurischer Übersetzungen nach Fragmenten aus Turfan und Dunhuang. Berliner Turfantexte: 50. Turnhout (Belgium): Brepols Publishers, 2022, pp. 399 + 35 col., 17 tables, Colour ill. ISBN: 978-2-503-60234-9, *JOTS*, 7(1), 251-264.
- Kara, M. (1995). Fenâ. *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 12, 333-335.
- Karpinski, A. (2022). The concepts of the sublime and the saturated phenomenon in Immanuel Kant and Jean-Luc Marion: a systematic comparison based on their philosophical origins. *International Journal of Philosophy and Theology*, 83(1-3), 43-63. <https://doi.org/10.1080/21692327.2022.2127421>
- Kaygas, Y. ve Candemir, G. (2023). Romantik ilişkilerde ghosting: ghost lover. *Humanistic Perspective*, 5(3), 1049-1071. <https://doi.org/10.47793/hp.1258703>
- Lee, J. H. X. (2011). Avalokiteśvara and compassion: faith and practice for harmonious living beyond Asian/Asian American communities. *Buddhist Virtues in Socio-Economic Development* içinde (ss. 286-303). Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- López-Baralt, L. (1985). *San Juan de la Cruz y el Islam (Estudios sobre las filiaciones semíticas de su literatura mística)*. El Colegio de México.
- Mackinlay, S. (2010). The theory of saturated phenomena. *Interpreting Excess: Jean-Luc Marion, Saturated Phenomena, and Hermeneutics* içinde (ss. 57-74). Fordham University Press.
- Mason, B. M. (2014). Saturated phenomena, the icon, and revelation: a critique of Marion's account of revelation and the "redoubling" of saturation. *Aporia*, 24(1), 25-38.
- Meletinsky, E. M. (2000). *The poetics of myth*. Routledge.
- Monier-Williams, S. M. (1899). *A Sanskrit-English dictionary, etymologically and philologically arranged with special reference to cognate Indo-European languages*. Oxford.
- Morales, A., Fuentes, E. ve Fernández-Martínez, I. (2024). A systematic review of ghosting as a relationship dissolution method in emerging adults' relationships. *Revista Latinoamericana de Psicología*, 57, 33-49. <https://doi.org/10.14349/rlp.2025.v57.4>
- Nancy, J.-L. (2007). *Listening* (C. Mandell, Çev.). Fordham University Press.
- Nair, R. B. ve deSouza, P. R. (Yay. haz.). (2020). *Keywords for India: a conceptual lexicon for the 21st century*. Bloomsbury Academic.
- Nwanunobi, C. O. (1984). The deus otiosus concept in traditional Igbo religion: an examination through transactional analysis. *Anthropos*, 79(1/3), 145-154.
- Özcan, C. (2015). Eski Uygurca Kuanşi im Pusuar üzerine notlar (Some notes on Old Uighur Kuansi im Pusuar). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten*, 63(1), 37-48.
- Park, Y. ve Klein, N. (2024). Ghosting: social rejection without explanation, but not without care. *Journal of Experimental Psychology General*, 153(7), 1765-1789.
- Peprah, A. K. (2022). Hamartiology: an akan perspective. *E-Journal of Religious and Theological Studies*, 8(7), 191-200.
- Ruyuan, S. (2011). Bhāvaviveka's syllogism as an initial step to enlightenment. *Satyabhisamaya: A Buddhist Studies Quarterly*, 59, 57-92
- Schokkenbroek, J. M., Telari, A., Pancani, L. ve Riva, P. (2025). What is (not) ghosting? A theoretical analysis via three key pillars. *Computers in Human Behavior*, 168, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2025.108637>
- Seyfeli, C. ve Kul, E. (2020). Geleneksel Yoruba dininde Orişa (tanrısal varlık) fikri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 20(1), 165-197. <https://doi.org/10.33415/daad.630586>
- Śruti and the sound of truth, reclaiming India's oral transmission of wisdom* (t.y.). Beezone Library. 14 Ağustos 2025 tarihinde <https://beezone.com/bee/sruti.html> adresinden erişilmiştir.
- Sümer, N. (2016). Ingmar Bergman'ın kış ışığı filmi çerçevesinde Hıristiyanlıkta Deus Otiosus tanrı anlayışını sorgulamak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(44), 1395-1403.
- Tangyin, K. (2022). Compassion for the other in Levinas and Buddhism: The case of the Bodhisattva. *Prajñā Vihāra*, 23(2), 53-65.
- Tekin, Ş. (1960). *Kuanşi İm Pusuar (Ses işiten ilâh)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- The myth of divine withdrawal* (2017, 21 Temmuz). AnOpenOrthodoxy. 14 Ağustos, 2025 tarihinde <https://anopenorthodoxy.wordpress.com/2017/07/21/random-thoughts-on-divine-withdrawal/> adresinden erişilmiştir.
- Uzunkaya, U. (2023). Eski Uygurca Saddharmapundarika-Sūtra'ya ilişkin fragmanlar. *Selçuk Türkiyat*, 57, 371-401. <https://doi.org/10.21563/sutad.1285242>
- Varlık, S. (2017). Jean-Luc Marion'da doygun fenomen ve yüce. *Kutadgubilig Felsefe-Bilim Araştırmaları*, 33, 9-28.
- Veling, T. (2002). Levinas and the other side of theology. Jewish-Christian relations insights and issues in the ongoing Jewish-Christian dialogue, *JCRelations*, 1-9.

- Yıldız, H. (2019). Eski Uygur Budist metinlerinde bir karakter analizi Kuan Şi İm Pusar (觀世音菩薩 - Avalokiteşvara). *Eski Türkçenin İzinde. Türkiye'de Eski Türkçe Çalışmaları* içinde (ss. 59-77). Akçağ Yayınları.
- Yılmaz, S. ve Özdemir, C. (2024). Aborijin efsanelerinde rastlanan bazı İslami inanç izleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(154), 357-371. <https://doi.org/10.29228/ASOS.76652>
- Yılmaz, Ş. ve Aydoğan, D. (2024). Algılanan sosyal destek ve genel aidiyet düzeyinin sosyal medya bağımlılığı üzerine etkisinin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 305-329.
- Zeren, M. E. (2022). Türk dinî tarihinde iki kurtarıcı varlık: Bodisatva Avalokiteşvara ve Hızır. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, 29, 1614-1633.